

Драгослав Манић
Форски

ПРИЧЕ
СТАРЕ ЧАТМАРЕ

Драгослав Манић Форски
ПРИЧЕ СТАРЕ ЧАТМАРЕ

Драгослав Манић Форски
Приче старе чатмаре

Издавач
Народна библиотека „Стеван Сремац“ Ниш
Боривоја Гојковића бр. 9

За издавача
Соња Шуковић, директор

Уредник
Соња Шуковић

Рецензент
Љубомир Глигоријевић

Штампа
Пунта, Ниш
Душана Поповића бр. 22

Тираж
250

ISBN 978-86-85425-45-5

Драгослав Манић Форски

ПРИЧЕ СТАРЕ ЧАТМАРЕ

Народна библиотека "Стеван Сремац"
Ниш, 2022.

Уводно слово

Старе Чатмаре

Ја сам Стара Чатмара. Памтим осамдесет лета и: рођења и умирања; изградње и рушења; свадбе и сахране; љубави и мржње; ратове и мирења; песме и јауке; успоне и падове; изласке и заласке; среће и несреће; одласке и повратке; ватре и поплаве; дарове и крађе; гозбе и гладовања; сећања и забораве; истине и лажи; убиства и самоубиства; грљења и дављења; правде и неправде; верност и неверства; разговоре и ђутања; лепе и ружне снове; мелеме и отрове; наде и безнађа; почетак и крај.

Све то уграђено је у моје темеље, у моје зидове и таванице, у мој кров и моје димњаке. О свему томе говоре моје приче.

Видим, чујем, осећам и причам ...

1. Освећење куће

Било је то у јесен 1936. године.

У лужничком селу Радошевцу, на брдашцу у среду села, августовско сунце осветлило је нов дом, дужине шездесет и ширине петнаест метара. Осам соба.

То сам ја, стара чатмара, власништво земљоделца Владислава Павловића, званог Дис, гардисте краља Петра I Карађорђевића.

Дис изађе из приземне колибе преко пута, подиже десну руку изнад чела и погледа дело својих руку и грађевинара, који су то здање градили три године. Он се осмехну, а онда гласно рече:

- Добро јутро, кућо моја! ... Данас ће поп да те освети, а на твом крову залепршаће се дарови за мајсторе.

На вратима колибе појави се његова жена Мильја и рече:

- Добро јутро, Дисе!... Сâм оратиш?

- Мислиш, Мильо? Чује мене ова наша кућа ... За три године, док смо ју направили ја и мајстори, она је од нас научила све што смо причали. Док је расла од темеља до крова, она је и душу од нас добила ... Да може да прича, она би казала од каквог камена је њен темељ; од какве грађе су њени диреци; каквом земљом је омазана; од каквог цреп је њен кров ...

- А патос? – упаде му у реч Мильја.

- Мильо ... Краљевом гардисти се не упада у реч! Али, ти си женска глава ...

Док сам био у Београду, ја сам видео шта је патос и како изгледају патосне собе. Е! Тада сам одлучио; и ја ћу да имам кућу са патосаним собама. Него! ... Еве, сунце се диже над Грађиште. Сад ће да дођу мајстори. Спремај дарове.

- Спремила сам и': чарапе, кошуље, џемпири, рукавице ...

- Е, рукавице несу за сељака.

- Оне су за попа. Ја сам и' исплела.

- Јес, бре. Он је мој другар ...

- Знам. Заједно сте ишли на вашар...

- Ајде, мори, мани тој, него спакуј једно по једно ...

- Све сам ја спремила, док си ти спал ...

- Е – ех, погледај ми руке!
- И моје су такве.

Из оронуле колибе почеше да излазе њихова деца: Ђерке Деса, Боса и Лоза, снахе Пела и Вера, синови Миле, Србин, Војин и Раствко.

- Седморо деце и две снахе. Пуна кућа! Пуно и Миљино срце. Видевши их поспане, Миља радосно рече:
- Моја чељад! Дајте да ви цунем!...

Тог трена Миља осети да јој у stomаку мрдну и осмо дете.

...

- О, Дисе!... Домаћине!... – огласише се мајстори Лека и Борис, Дисова браћа од тетке. – Добро јутро! – рекоше у један глас, улазећи у двориште.

- Дал ви Бог добро! – одговори најпре Миља.
 - Добро ми дошли! – додаде Дис.
 - Како кућа? – упита Лека.
 - Види се. – одговори Дис.
 - Да Бог даде да ти траји вечно! – рече Борис.
 - Дај, Боже! – рече Миља.
 - Да славиш и да иљадиш! – додаде Лека.
 - Иде поп! – повишеним гласом рече Раствко.
- Јашући на коњу, стиже поп.
- О, побратиме! – радосно ће Дис.
 - Ајде, ајде, попе! – додаде Миља.

Дис припомогну попу да сиђе са коња. Они се загрлише и три пута пољубише.

- Миљо, дај кондир! – нареди Дис Миљи.
- Алал вера! – рече поп, гледајући у кућу.
- Алал вера Србину – додаде Раствко, уз осмех.
- Свима – рече поп.
- Море, он се шали. Вера је Србинова жена. После тог објашњења, сви се наслејаше.

Ђерке Деса, Боса и Лоза приђоше попу и целиваше му испружену руку.

- Да сте живе и здраве! – рече поп, помиловавши сваку од њих по глави.

Оклевајући, приђоше и мушкарци.

- Па, да чинимо адет, - предложи поп.

- Нека буде, - одобри Дис.

Изговоривши молитву, поп рече:

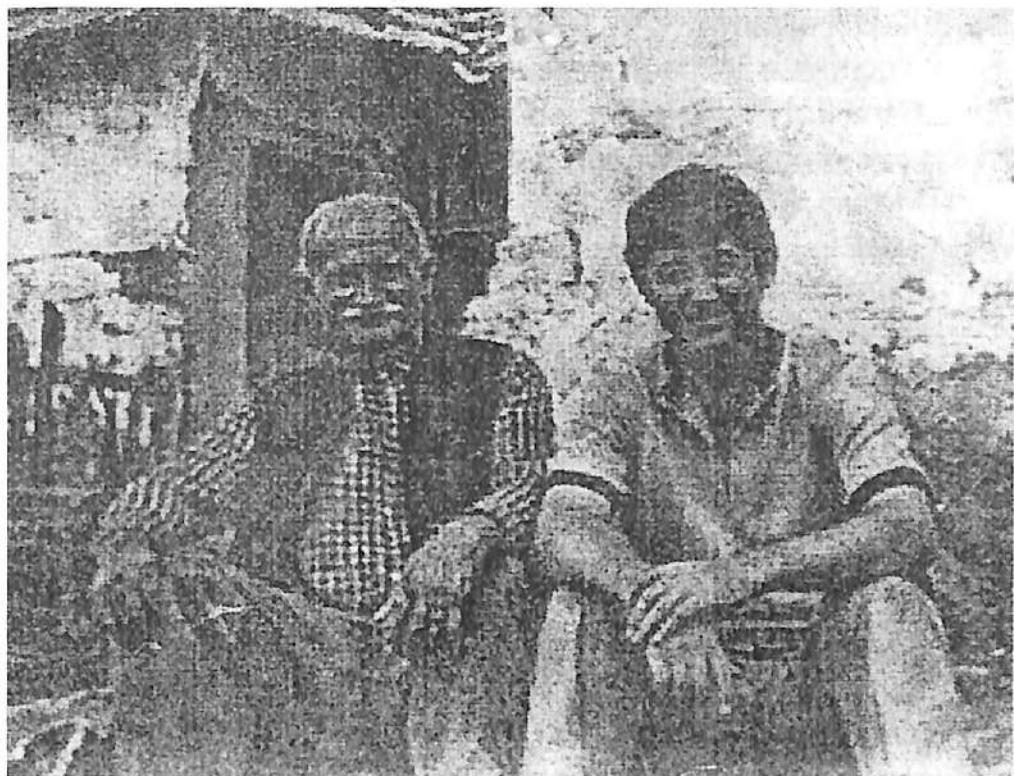
- Диле!... – Нека Бог чува твој дом и твоју чељад!

- Вала ти, оче! – радосно ће Мильа. – Та деца су и моја ...

- Опрости, Мильо!... – оправда се поп. – Али, муж је домаћин, па...

- А жена је темељ. Знаш како се каже: „Кућа не лежи на земљи, него на жени.“

- Море, Диле, - прошапта поп – кол'ко видим, на „жени“ лежиш и ти. Ха-ха!...

Владислав и Драгослав, 1969.

2. Осмо дете

Месец дана после тога ...

Ноћу, уочи Св. Јована Главосека, Мильја пробуди свог човека:

- Диле, ја морам у подрум.
- Што, мори?
- Пошло нам још једно дете.
- Е!
- А – а!
- Па, роди га овде.
- Не могу, срамота ме. Ајде, помогни ми да слезнем у подрум.

Дис запали фењер и поведе жену из собе.

У подруму Дис положи гуњ на под и изиђе ... У соби он се мешкољио и чекао ...

Из подрума допре дечји плач.

- Вала Богу! – рече Дис и оде у подрум.

На гуњу угледа Мильју и на њеним грудима крупно дете.

- Мушко ли је?

- А – а ... крупно к'о трупче. Бог га такво дал.

- Море, да несам ја ...

Дис покри Мильју и бебу ћебетом и изиђе из подрума. Исток се већ беше заруменео.

Осмом детету кумица даде име - Јован, по дану када се родило.

Али, да је кума знала судбину тога свеца, она му не би дала то име!

3. Слава

Наредне године, на дан уочи Св. Јована Крститеља, када се иде у цркву, на сусрет младих кандидата за женидбу, четврти син Дисе и Мильје, деветогодишњи Раствко, уђе у подрум и поче да претура по материном кревету, тражећи за себе одећу старије браће, да се дотера, да иде на сабор код цркве у Драгинцу.

Одједном, чу глас свога оца:

- Ратко!... О, Ратко!... Куде си, бре?

Растко, брже – боље, врати ствари у ковчег, изађе из подрума и огласи се:

- Еве ме, тате!

- Шта тражиш у подруму?

- Ништа, - одговори Растко гласом који увери оца да то „ништа“ ипак јесте нешто.

- Не лажи оца! То није лепо!

- Па, добро ...

Растко рече истину своме оцу. Дис се осмехну, па рече:

- Рале, тај сабор није за децу, него за одрасле момке и девојке.

Него, да ти узмеш кондир, да идеш да позовеш на славу ...

- Нека га, Диле! – јави се Мильја.

- Ти се не мешај у наш разговор! – љутну се Дис.

- Добро, - рече Мильја помирљиво и врати се у кућу.

Дис настави:

- Пази добро. Има да идеш у куће код кума Драгомира, код кума Богосава, код кума Микаила ...

- Не каже се Микаил, него Михаил! – осмели се Растко да „подучи“ оца.

А Дис, опет уз осмех, настави:

- Добро, нека ти буде ... И, на крају, код кумице Љубе.

- Које Љубе?

- Љубе Циганке.

- Што, бре?

- Е; и њену децу сам крстио.

- Како то?

- Тако. Она је новорођенче оставила пред нашу порту и – ја нисам могао да је одбијем. Ето, тако је то било.

- Добро. Дај ми кондир.

- Еве ти и кондир и тојага. Кондир – да кумови попију гутљај.

А тојага – да се браниш од кучића.

...

Слава је била у големој, гостинској соби. Уз зидове су биле клупе испред њих дугачки столови, а на сред собе кубе, напуњено

сувим храстовим гранама, које народ зове лисковине. На столовима су били тањири, ложице, вилице и, наравно, ракијске чаше.

Један за другим, дошли су кумови, пријатељи и рођаци. Свако од њих је приликом доласка рекао „срећна слава“ и поздравио се са домаћином Дисом, који је затим сео у чело софре.

Врућа ракија, па кисео купус, па пихтије већ су створили лепо расположење за разговор.

- Па, куме, ти направи кућу голему.

- Голема породица треба голему кућу. Није нас мало. Има нас дванаес'...

- Ако Бог да, биће и тринесто.

- Дабоме. И Пела је привремила ...

- Необично. Пела је дошла за Милета у време окопавања кукуруза прошлог лета, а већ после шест месеци видело се да јој је стомак поприлично нарастао. То је било сумњиво свекрви Мильи. Она се надала да ће Пела, можда, да близни. Али ...

Већ у марта месецу Пела је родила једно дете. Мушко. Тринесто у породици.

Сумња је прерасла у бригу.

Ноћу, док су сви спавали, Дис и Мильја су разговарали.

- Ма, Мильо, ја нешто рачунам да је ова наша прва снаја родила раније него што би требало.

- Како тој?

- Еве како. Ти знаш да жена носи дете девет месеци. А ја могу да ти казујем месеце, а ти броји ... Август, септембар, октобар, новембар, децембар, па јануар, фебруар, март. Кол'ко прста си савила?

- Осам. А – у!

- Па?

- Па, можда је недовољче?

- Крупно дете.

- Море, добро и сиса. Мати му неје баш млечна, па га ја дојим.

- Хм! Одјузумаш од своје дете, да дојиш кој знаје чије дете!

- Немој тако! Дете ништа неје криво. Гре'ота је од Бога да гладује.

- А неје гре'ота да га она донесе пре свадбе, а?

- Па, можда су имали „везу“ пред свадбу.
- Ајде, бре, не будали! Миле неје ни польубио девојку, док је био момак.

- Како ти тој знаш?
- Знам! Пре свадбе ми се поверио.
- Е?
- Па; ти знаш да ја не лажем ...

Од кумице, која је прва погледала брачну постельју, Миља је сазнала да на постели није било „доказа невиности“.

То је Миља, у поверењу, испричала свом човеку. Он се љутнуо:

- Па, матер јој њену, што ти то није рекла одма', па да невеста јаше магарца, и то наопачке, па кад иде на воду, да тој види цело село! А?

- Е, па Пелина мати ју частила два дуката и ...

- Мајку им женску!

- А ... и пријатељ се умешал. Обећал је голем мираз и ...

- Ма, шта ће мени туђа имовина, када ј имам петнаес' хектара своје очевине!...

...

То је утицало да се Миле и Пела, са својим дететом, одвоје, да живе у старој колиби.

Тако је почело осипање породице Владислава Павловића.

...

4. Помоћне зграде

Још се нису осушили темељи, када су Дис и његови синови почели да граде нове помоћне зграде: амбар, штале, свињац ...

У амбару су биле преграде за пшеницу, овас, кукуруз, поврће

...

Направили су и посебне штале за волове, коње и овце. Свињац је саграђен у углу шљивара, што даље од куће. Крај њега је настао и кокошарник.

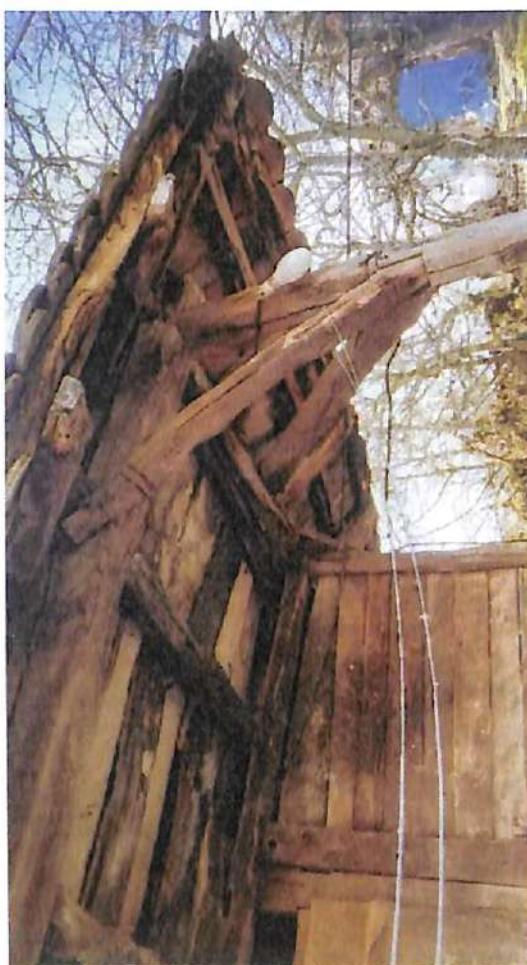
У томе су учествовали синови Србин, Војин и Раствко. Миле је, међутим, самовољно правио колибу на Градишту, близу Пелиног родног дома. У томе му је помагао Пелин отац. Наравно, колиба је имала посебно одељење за њега и Пелу.

Све је то било готово до касне јесени хиљаду деветсто тридесет осме године.

Баш у то време Дис је добио позив да иде на обележавање двадесетогодишњице Првог светског рата.

Сећа се, као да је јуче било, како се вратио озарена лица, али и забринут.

Причао је: „Лепо ми је било док сам газио тамо где сам дежурао као војник, као гардиста краља Петра, вольеног чича Пере. Али, забринуло ме што су на прослави били само – Срби ...“

5. Школа

А овај догађај из 'иљаду деветсто тридесет девете године посебно се урезао у моје зидове.

То је било пред Голему Богородицу.

У дворишту се окупише неки сељани и – господа. Неки су седели на столицама, други на труповима, а већина људи је стајала.

А онда се један од господе попе на степениште и гласно рече:
- Људи! Молим да ме пажљиво слушате ... Ви знате да ваше село нема школску зграду. Ваша дец у школу иду у суседно село. Тамо и овамо, то су четири километра. За нас, одрасле људе, то није далеко. Али, за нашу децу, посебно преко зиме, то је теретно. Већ знате да је једно дете настрадало! Сачувај, Боже, да се то више не деси ... Шта да радимо? Да изградимо школу? Када? Како? Скоро ће да почне нова школска година. Оћемо ли опет да дозволимо да наша деца пешаче?... Па, шта да радимо?... Ја имам предлог да Владислав Павловић каже да ли се слаже да ова његова нова кућа буде – школа. Па, ево, он је ту, па нека се изјасни.

Владислав се почеша иза увета, накашља се па рече: - Људи! Прво, добро сте ми дошли! Друго, ја сам разумео шта је рекао овај човек, пре мене ... И ја имам децу која иду у школу. И ја сам забринут родитељ. Али ... Ви знате да моја породица има тринаесторо чланова. Где ћемо ми?

Људи се ускомешаше и чуше се речи: „Право каже човек ... Да размислимо и да нађемо неко решење ... Које? Има ли неко предлог?...“

Огласи се један висок, бркат, млад човек. Он рече:

- Браћо!... Ја сам учитељ. Погледао см унутрашњост ове куће. Видео сам да има патос у собама. Оне су добро осветљене, јер имају велике прозоре. А и двориште, као што видите, пространо. То је добро за децу, да могу за време одмора слободно да се крећу. Према томе, ова зграда у потпуности задовољава све услове да буде школа.

- Добро – огласи се један постарији човек. – А где ће његова породица?

- Имаш ли предлог? – чу се из уста другог сељака.

- Имам. Видим да Дис има голему плевњу. Она би могла да се прилагоди да у њу може да се презими, а у пролеће ћемо да се договоримо, па да направимо школу.

- Знаш ти добро какви смо ми људи и какви су нам договори. Од тога, човече, нема ништа!

„У праву је. Несложни смо. Заборављамо обећња ...“ Чу се један пискав глас.

Опет се огласи Дис:

- Ја сам размислио и одлучио онако како би урадио сваки разуман човек ... Ја ћу с својим синовима да омажем плевњу и да на отворима поставим прозоре. Ако Бог дâ, на јесен ће у мом дворишту да се чују дечји гласови.

- Алал ти вера!

- Свака ти част!

- Заслужио си да будеш старешина села ...

Још се није стишало одушевљење, кад се огласи сеоски бирров:

- Људи! Ја сам сирома' човек, али и ја нешто знам.

- Да чујемо!

- Ја предлажем да јутре излезнем на рид и да окнем: „Чујете ли, бре! Сваки домаћин да дође јутре на сред село, на збор!“

- Шта ће ти збор, кад смо се договорили? – упита неко.

- Да видимо има ли добровольци, који 'оће да помогну да Дис опреми плевњу, да у њу може да се живи.

Настаде жамор, у коме су се чула одобравања, али су неки сумњичаво вртели главом. Ипак, чуше се речи: „Ја ћу да помогнем. Ако не у кућу, оно ћу на њиву ... А ја ћу да помогнем, кад сече шуму...“

Наравно, од обећања није било ништа. За Диса је испало оно: „Обећање – радовање! ... Уздај се у се и у своје кљусе !“

У то се Дис у свом животу више пута уверио. Нажалост!

6. Рад и певање

Четрдесето лето двадесетог столећа упамтила см по песмама које су се чуле на сеоским њивама, у шумама и на прелима, а у јесењим и зимским данима на свадбама и славама.

Сељачки послови били су тешки, али копачи и жетварке су, ипак, знали да певају за време рада, а посебно када са њива крену ка селу.

Најснажније и најлепше одјекивали су женски гласови. Беше једна Ружа Сапунџиска. Она је, углавном, надничила. Али, то јој није сметало да кроз песму ослободи глас: „Застоја се слънце насрет небо ...“

То је био почетак песме који ни једно женско грло није могло да отпева као та Ружа.

А Мирко Милин кад запева песму „Горо, ле, горо зелена“, застану и лјуди у шуми и овце на ливади.

У јесен, кад почну прела, засветле ватре по свим сеоским махалама: Станојинке, Ђорговке, Цинцарке, Цаменке, Павловке надметале су се у певању и дозивању момака:

„Псета знаю што лају,
што ће некој да дојде.

Ако је старо - лајте га ;
ако је младо дајте га! И!“

Обавезно се чуо тај усклик „И!“

А тек какве су биле лазаричке песме! У Лазареву суботу девојке крену од куће до куће и у песмама изражавају жељу да у кући буде здравља, среће, богатства и – деце.

„Ајде, Радо, да легамо“, дозивао је ђак.

„Легај, ђаче, само легај.

Мене мати научила

да не легам недопрела ...“, одговарала је девојка.

У тим песмама највише је било љубави. Па, није ни чудо, јер су се певале у јесен, када су се уговарале свадбе.

А у сватовским и славским песмама певало се о пријатељству и богатству. Било је, дабоме, и туге у тим песмама.

„Што ме, брате, деверу предаваш“, питала је невеста на одласку из родног дома.

Тко је било и на свадби, када се удала Деса Дисина, коју је красио ћердан од дуката. Заједно са Десиним сестрама, Босом и Лозом, плакао је и Дис. Није могао да замисли да већ следећег јутра неће бити његове прве кћери, да га полије, да охлади жуљеве на рукама. А он је богато дривао дукатима, које му је поклонила његова мајка Јека, која се преудала кад је он имао само четири године. Недостајала му је мајчина љубав, а сада ће остати без кћери, на коју је посебно био поносан, јер је у свему била најбоља девојка у селу, посебно у пољу, за разбојем и у песми.

7. Размирица

И сада ми се чини да чујем зујање авиона који су 1941. Године летели изнад нашег села.

И птице су се уплашиле. И пси су се узнемирили. А чобани су усред дана враћали стада у појате.

Дис је бацио косу на откос, загледао се у небо и опсовао:

- Мајку им фашистичку!

Од учитеља Николе, који је становао у Дисиној кући, слушао је о томе како прети опасност од новог рата, али је говорио:

- Не могу да верујем да ће Шваба опет да удари на Србина. Није, вальда, заборавио Дрину и Кајмакчалан ...

А учитељ Никола је додао:

- Не само Шваба, него и Бугарин. Он и сада каже: „Наше је сичко до Българ – Мораву! ...“

Убрзо се показало да је учитељ говорио горку истину.

...

Од како је наступила размирица Дис је често разговарао са учитељем.

- ... И кажеш да је букнуо рат. Па, ко то жели да падају главе, да младе иду у земљу? – питао је он.

- Хитлер.

- Па, ко је тај?

- Лудак који хоће да господари светом.
 - Па, док сам био на краљевом двору, ја сам чуо како је још један такав 'тео то исто.'
 - Е? За кога су вам то рекли краљеви учитељи?
 - За неког Наполеона. Тада је, кажу, 'тео Руса да покори, али му није успело.'
 - Истину су рекли. Ако се Рус умеша, и Хитлер ће да плати ... Него, кажи ти мени, Дисе, где је гарда краљева.
 - Ех! Као што знаш, наш краљ је убијен пре ... Има ли шес' година?
 - Има и једна више.
 - Е! А престолонаследник је, као што знаш, непунолетан.
 - Е! Њега је његова мајка одвела из земље.
 - Е?
 - Да.
 - Па, ко ће да брани Југославију?
 - Опет Срби!
 - А други? А браћа Хрвати, браћа Босанци ...
 - Побегли!
 - Куде, бре?
 - Сваки својој кући.
 - Па, чија је кућа наша краљевина?
 - За сада ничија.
 - А сутра?
 - Ко то зна! ...
- Још су они били у разговору, када су са Градишта почеле гранате да падају на село.
- Дисе! – огласи се Миља. – Бегајте у подрум! ... Леле! Куде ми је чељад?... Да Бог сачува! ...

8. У подруму

Кад је сунце зашло иза Суве планине, у двориште куће Дис Павловића почела су да пристижу његова деца: најпре ћерке Боса и Лоза, па синови Србин и Раствко. Није било Војина, који је био са

овцама у Царини. Није било Милета и Пеле са њиховим дететом.

Које дете како наиђе мајка Мильа га дочека загрљајем и речима: „Вала, Богу... Добро ми дошли... Уплашила сам се за вас...“

- А за овог малог, за Јована, баш те брига! – упаде Дис, који је у крилу држао петогодишње дете.

- Добро, Диле, он је твој, а ови су моји, - срдито ће Мильа. – Него, куде ми је Воја? – забринуто ће Мильа. – И он је твој, нагласи она реч „твој“, алудирајући на то да су та два сина налик на оца.

Мильа из каце извади припремљену храну и поређа је по трпези.

- Еве, ви сте ми гладни, - понуди она децу. – А ти, Диле, 'рани Јову.

- Што да га ја 'раним? Он неје мали. Гле колики је муж! Он ће да буде краљев гардиста. Он ће да бије Швабу. Је л' тако, татин куране? – рече Дис, милујући по глави петогодишњег сина.

- Море, куде ми је Војин? – опет ће Мильа забринуто. – Дај, Боже, да и он жив дојде дома.

У том трену у подрум уђе Воја.

- Где си, бре? – упита га Дис.

- Еве ме – одговори Војин.

- А овце?

- Оне су у појату.

- Неје ли некоја граната погодила колибу?

- Неје, - одговори Војин.

- Ајде, сине, ти си ми гладан, - понуди га Мильа. – Неси ли уплашен?

- Несм, не брини.

- Ма, да ли некој погину? – запита Дис.

- Јутре ће да се чује, - рече Србин.

- Море, Србо, ти имаш деветнаес' године, тебе ће да мобилишу, - забринуто ће Дис.

- Нека ме мобилишу. Ја се не плашим ...

Србин је био разочаран, јер му се девојка коју је волео удумала за другога. Мајка Мильа је то знала, па рече: - Ти си ми, сине, силан. Не бој се.

...

Те ноћи сви су спавали у подруму. Мајка Мильја је рекла Дису да унесе у подрум сламарицу, а она је из свог ковчега повадила черге и гуњеве.

Кад деца полегаше и заклопише очи, она их је погледом миловала, смањила светло у фењеру, легла поред Диса и шапутала:

- Господе Боже! Чувај ми децу! Не дај да и' душман ...

Реч „убије“ није смела да изговори.

Те ноћи Мильја и Дис не дремнуше. А деца су спавала.

...

9. Бугарење

Сутрадан, у дворишту се појавише ђаци. Уплашени, нису галамили, као обично. На степеништу се појави учитељ:

- Децо ... Родитељи су вам вероватно рекли да је почeo рат. А кад је рат, у школу се не иде. Према томе, од данас нећете да долазите у школу.

Ђаци нису испољили никакву радост. Нису се ни макли од реда. Учитељ настави: - А код куће чувајте и читајте књиге ... А ја ћу да идем својој кући.

- Е, нећеш! – огласи се бугарски војни старешина, који упаде у двориште. – Ти ћеш са нама! – рече он, погледавши у групу војника са шапкама, који такође уђоше у двориште.

Ђаци, уплашени, почеше да се разилазе. Бугарски старешина, повишеним гласом, рече ђацима:

- Стојте! Утре, сички да дојдете въф школа, сас родители. Разбрасте ли?

Ђаци већ бејаху на излазу из дворишта. Бугарин опсова: „Мамка ви ...“

...

На збору сељана, који је истог дана, пре заласка сунца, одржан у кући Диса Павловића, бугарски старешина рече:

- Слушайте, хора! Аз сам Кольја. Слушайте добре какво че ви кажам. Първо, да знаете вие несте Сърби, него сте Българи. И нема да се презивате на – ич, него на - ов. Ете, Владислав няма да бъде Павлович, него Павлов. Разбрасте ли?...

Већина сељана је ћутала, а неколико рекоше: „Разбирамо.“ Коля промрмља: „Разбирате ми хуј!“

- Немој тако, старшијо! – огласи се Дис. – Овде је народ миран. А народ је вечен ...

- Ти да молчиш!- лјутну се старшија Кольја. – Иначе ...

- Ђути, Диле! – огласи се Мильја.

- А ти, Кольја, знаш да су ваши лјуђи силовали моју матер. Али, има Бог!

- Врни се у плевњу, женска главо! – викну Дис на своју жену.

- Опасна твоја жена, - рече Кольја попустљиво ...

- ...
- На крају скупа, старшија рече окупљеним сељанима:
- Не примајте никога у појате, иначе че и' запалимо. Разумете?
 - Море, Кольо, ти знаш српски да говориш. Куде си га научио?
 - Тој се на тебе не тича! – одбруси Кольо и – збор се заврши.
- Тог трена наиђе Десин син Србин. Кольо се испречи пред њим и пита га:
- Как се ти називаш, момче?
 - Ја? ... Ја сам Србин.
 - Србин? Не може така да бъде!
 - Али, тако га крстио кум, - умеша се Дис.
 - Слушај, бре, Дисе! Ти си гардис на краљ, а ја сам на цар. Аз сам горе, ти си доле. Има да бъде как аз назвам. Разбра ли?
 - Добро, нека ти буде, - рече Дис, а тихо прошапта: „Јеб'о те твој цар!“

10. Верин долазак

Вера Лапинска, из суседне куће, није крила да има мерак за Србина. Али, он је гледао Цвету Цинцарску. Међутим, она се удала за другога. Србин је туговао дуго. Утеху му је пружила Вера. Она се одлучила да „побегне“ за Србина.

Чим је чула шта је Србин доживео од бугарског старшије, она је покупила своје ствари и - дошла у Дисин дом.

Миља се није изненадила, јер је знала шта је Вера наумила.

- Добро вечер, чере, – узврати Миља и пружи руку Вери. – Добро ми дошла.

Вера целива Миљу у руку и даде јој своју бошчу.

- Ајде у ћошку. Туј ћете ти и мој Срба.

...

Сутрадан дође Верина мајка и са порте зовну:

- О, пријатељице!
- Ој! – одговори Миља.
- Има ли при тебе моја Вера?
- Има, пријо ...

...

У лето 1943. године Воја је са овцама био у Ливађу. Имао је 18 година. Довољно да може сам да одлучује шта ће са собом. Он погледа у стадо оваца, баци тојагу и – оде у планину. Овце је предвече сеоски пољак дотерао у Дисин дом.

11. Ослобођење

У јесен 1944. године, уочи Светог Јована Главосека, предвече, у дом Диса Павловића упадоше непознати војници.

- Здравствуйте! – рече један војник са еполетама. – Свободно?
- Слободно – одговори Дис. – Који сте ви?
- Мы русские солдаты. Братья.
- Добро нам дошли, браћо Руси!
- Мы ваши освободители.

Дис и Рус се загрлише.

- Вала Богу!
- Слава Богу!

Појави се Мильја, која је видела тај загрљај. Схвативши да је дошла слобода, она се обрадова. Сузе радоснице испунише јој очи. Она загрли Руса.

- Не бойся, матушка! – рече Рус.

Дис изнесе кондир са ракијом и земљане шолье, које напуни и понуди руским војницима. Они упитно погледаше у официра са еполетама. Он се осмехну и рече:

- Давайте!

Све то посматрала су деца: Раствко, Боса, Лоза и Јован. Дис уграби Мильјин поглед и даде јој знак да му приђе.

- Девојчице води у подрум, а Раствко и Јован нека остану.

Јованову пажњу привукао је пиштол за појасом руског официра. Он приђе и додирну пиштол.

- Не надо, мальчишка. Это нет для детей. Когда будешь большой, получишь такой исполнет. Ладно?

12. Вера

Вера је била пред порођајем. Због тога је била поштеђена послова у польу.

Од трудноће теже јој је пало то што се Србин, после мобилизације, није са њом поздравио. Одгледла му је леђа док је одлазио из родитељског дома.

А кад је са фронта стигло Србиново писмо, она га је више пута прочитала и польубила, а уазтим га ставила у своја недра.

Негде око подне она позва седмогодишњег Јову:

- Убавенко ... Принеси ми воду ...

У то време био је обичај да невеста млађим члановима породице даје своје називе. Растка је звала „делијо“, Босу „убавица“, Лозу – „сестрице“, а Јована – „убавенко“.

Послушан, Јован јој принесе стовну. Она десном руком узе стовну, а левом придржавајући stomак, оде у подрум ...

...

Мршава и слабашна Вера је забрињавала свекрву Мильу.

- Веро, ћеро, - пита Мильа снаху, - неси ли ти нешто болна.

- Болна сам, нане, - одговори Вера.

- Шта те боли, робињо?

- И срце и душа, мајко.

- Што, добрице?

- Затој што ме твој Србин не воли.

- Али, он је ратник. Кој знаје где је ...

- Свекар каже да је преко Дрине ...

...

Кад је њен син нпунио годину дана, она замоли свекрву да намоли Диса да иде са њим на фронт, да види Србина. Ко зна како, Мильа је уверила Диса да са болесном Вером оде на фронт.

...

Кад су се Дис и Вера вратили, Вера је била – жив леш.

Дете јој се обрадова, али Вера рече свекрви:

- Ја овој дете не смем да дојим ... Ја имам туберкулозу ... Ја ћу да умрем, а ти ми чувај сина. Заклињем те у твоју децу...

13. Ослободиоци

После одласка руских солдата и српских војника, у Бабушницу су дошли лажни првоборци, представљајући се као „ослободиоци“.

Дошли су и у село Радошево.

Одмах су завели свој „режим“.

Ушли су и у дом Владислава Павловића. Саопштили су му да ослободи кућу, да се врати у плевњу. Са десет чланова своје породице! Дис се бунио, али један „друг“ га је опоменуо:

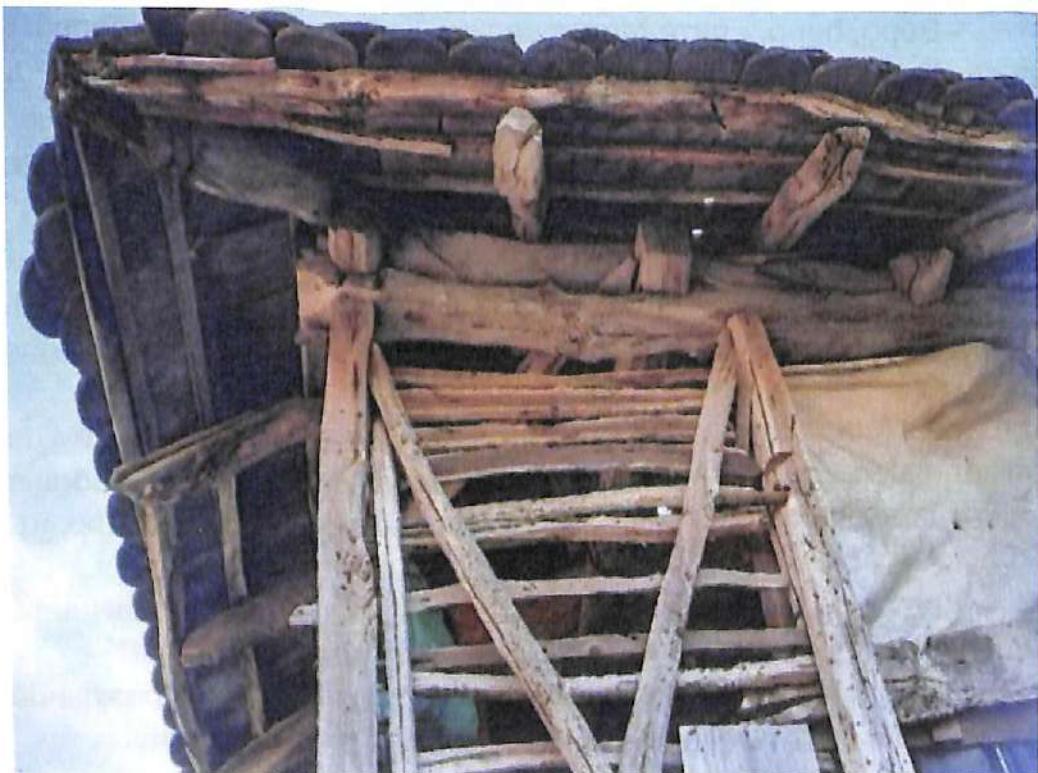
- Ми зnamо да си био крањев гардиста, али њега више нема. Мисмо сада влас' ...

Уз то, када су видели на зиду гостинске собе Дисину фотографију у гардијском оделу, један „ослободилац“ му рече:

- Овуј слику да склониш, је л' ти јасно?...

Дис се прекрсти.

- Што се крстиш? Нема Бога ...

14. Повратак ратника

Памтим тај дан, када је октобарско шарено лишће покрило двориште. По њему су трчкарали ђаци, играјући се дечје игре, као што су: кутачке, бапке, скакање преко траке ...

Одједном, на улазу у двориште појави се војник, мршав и блед. Одмах сам га познала: био је то трећи син Владислава Павловића-Војина Павловић. Међу ученицима су били једанаестогодишња Лоза и деветогодишњи Јован. Они се загледаше у Војина и препознаше у њему старијег брата Војина. Лоза потрча бата – Воји у загрљај, а Јован је стајао као укопан.

Војин примети брата, приђе му и пружи му руку. Јована охрабри братов гест, па и он пружи своју ручицу. Брат га подиже увис и рече: - Порастао си, бре! У ком си разреду?

- У другом.
- А! Па ти већ знаш да читаш. А знаш ли да бројиш?
- Знам.
- Ајде, да чујем.
- Један, два, три, чет'ри, пет ...
- Добро, добро, видим да знаш ... А где су наши?
- Беру кукуруз – одговори Лоза, која је једнако држала брата за његов капут.

Појави се и учитељ. Он упита:

- Ко сте Ви, војниче?
- Ја сам Војин.
- Ааа! Ви сте, значи, учествовали у борби за ослобођење Београда, 20. Октобра?
- Да. И не само у тој борби. Борио сам се ја за ослобођење Зајечара, Бора, Тополе ...
- Заједно са Русима, је л' тако?
- Тако је. А Ви сте?
- Ја сам овдашњи учитељ.
- Драго ми је.
- Опростите, Ви сте уморни, а видим и нешто слабашни. Да ли бисте могли да мојим ученицима причате како је било?
- Наравно ...

15. Кутије

Сусрет између родитеља и Војина био је дирљив. Родитељи су одмах приметили да је Војин слабашан.

- Сине Војо, што си толко слаботелесан? – упита га отац.
- Ево ти одговор на овом папиру, - рече Војин и даде оцу налаз лекара, који је потписала докторка Ольга.

Отац Дис га погледа, па опет упита:

- Значи, срце. Од када?
- Од оног лета када ме је у груди ударио Милија Скублја!
- Нану му душманску! Требало је да га убијем! ... Мильја ми није дала. Ex!
- Него, ту не пише шта ми је докторка рекла. А рекла је: „Сынок, ты очень болен. Иди домой и женись, ...“

...

Једнога дана у учионицу људи унесоше две кутије: једна је била бела, а друга црвена. Прва је била - за краља, а друга – за Тита. Ујутру је био збор. Председавајући је био Мирко Омладинац. Мали човек са крупним речима:

- Другови и другарице!
- Куде су ти другарице? – добаци неко, а у учионици се чу пригашен смех.
- Добро, биће ... А сада слушајте добро шта ћу да вам кажем. Наш Тито и руски Сталњин су се посвађали. Ми треба да се изјаснимо: ко је за Резолуцију а ко није.
- Ја сам за туј ... револуцију, - рече неко.
- Не каже се „револуција“ него „Резолуција“. Је л' ти јасно?
- Јасно ни је! – добацише шаљивчине.
- У, бре! Па, да ли је јасно или није?
- Јасно, јасно, - чу се гласно.
- Добро. Питам: ко је за Тита, а ко је за Сталјина?
- Сви смо за Тита! – чу се из више грла.
- Ја нисам! Ја сам за дружбу са борцима који су се борили за слободу наше земље – чу се слабашан Војин глас.
- Ко је то? – упита Омладинац, подижући се са пода.

Сви људи погледаше у правцу Војина.

- Ко си ти? – упита строго Омладинац.

- Ја сам Војин Павловић, борац за слободу наше земље.

- Шта ти имаш против Тита?

- Ништа. Ја сам само за браћу Русе.

- Добро. Нека то уђе у записник ... А сада да се договоримо шта ћемо и како ћемо на изборима, то јест на гласању ...

Владислав Павловић је куглу подигао увис, погледао около и рекао:

- Ја гласам за краља. Зашто? Зато што сам се заклео на верност Краљу и Отаџбини!

...

После тога Војин Павловић је изгубио сва права, па и право на лечење. А на име Владислава Павловића залепљена је етикета: „антипротиван елеменат“. Тако је речено на сатанку МОКПЈ, који је одржан баш у дому Владислава Павловића, то јест у мени. Ex!

...

16. Смрт Воје Павловића

Војин је венуо из дана у дан. Ипак, сваког дана се виђао с својом девојком Милинком. Она је знала да он броји своје последње дане, али га се није одрекла.

Умро је на њеним грудима.

За Војином су плакали сви, али је Дисина туга била највећа. Он је јадиковао:

- Е, мој Војо, туго моја! ... Сине, ја не могу без тебе да живим.

Убићу се ...

Од те намере одговарала га је Мильја:

- Немој, Дисе, да ме оставиш саму ...

Дис се није убио, али туга за сином лежала му је на срцу до kraja живота.

17. Бадње вече 1950. године

Иако је дом Владислава Павловића био завијен у црно, древни обичаји у њему су се и даље обележавали.

Дис је одсекао Бадњак на свој парцели на Градишту и преко рида га понео у село. Као сада да га гледам како храстову грану носи на рамену и како се подупире секиром, да не би пао низ стрмину рида.

А Мильја је спремила: колач, зељаник, кувано жито, коврждане, орахе ...

Увече, када је Дис отишао у колибу да намири стоку, Мильја је по слами прострла чаршафе, а по њима поређала све шта је припремила, па и свећу и кандило.

Чула је да је нова власт забранила старе обичаје, посебно верске, па је узела цргу, да је стави на прозор, да у њену собу не би вириле зле очи. Али, чим је пришла до прозора, светло лампе је угледало пар очију. Уплашила се. Црга јој је пала на под. Истог трена на врата су банула двојица „пуравелника“ како је Дис звао чланове Партије.

Ушли су: Ђорговац, Цинцарин, Станојинац. Одмах су почели да шутирају храну коју је Мильја била поређала по поду. Забезекнута, она је молила:

- Не ритајте 'рану, гре'ота је од Бога!

Узалуд! Пуравелници одошеле, а Мильја, прекрстивши се, прошаптала: „Опрости им, Боже, не знаю шта раде ... Зaborавили су кол'ко пута см им давала жежак 'леб, тек изнесен из вурњу ...“

18. Одлазак снахе

Не прође ни година дана од Војинове смрти, а његова жена се преудаде.

Дис и Мильја су плакали као да им је син поново умро.

...

19. Миро

Насред села, северно од мене, на брежуљку, био је огроман храст. Миро, како мештани зову то свето дрво. Ту се вековима окупљао народ када је празник или нека размирица. Поред храста су била камена постолја. Свако домаћинство је знало свој „стол“. Уз сам храст је био велики крст од камена.

А после разлаза између Грузијца Јосифа Висарионовића и ко зна одакле Јосипа Броза, барушнички пуравелници су објавили рат против верских обичаја. Чак су и певали:

„Петокрака са пет рога,

Она иде против Бога.“

Забранили су обичаје: коледу, славе, па чак и лазарице.

Врхунац свега је била одлука да се уништи – Миро. За то су одредили: Скробара, Бељу и Шондобрара. Они су покушали секира ма да оборе Миро, али су убрзо увидели да је то немогуће. Када су о томе обавестили барушничке пуравелнике, удбashi су им дали – динамит. Али, ни динамит није могао ништа. Онд су се досетили да то ураде – ватром!

Данима је дим куљао уз големо стабло, све док једног дана није пало на земљу и изазвало потрес од кога сам чак и ја задрхтала ...

Народ се крстио, а цркварке су клеле: „Дабогдаде да се осуше руке, и који срушише Миро и који им наредише да учине тај греј! ...“

То се и догодило. Коментар је био: „Има Бога!“

...

20. Голи оток

Пошто је Војин умро, барушнички пуравелници нису могли своју оданост „онима горе“ да докажу његовим хапшењем. Али, досетили су се: „Прогласићемо за информбировца његовог брата! Кога? Раствка!... Не може, јер је он отишао на радну акцију Брчко – Бановићи“ ... Србина?... Он се није изјаснио за Русе и био је у рату,

на страни партизана. Али, наћи ћемо наше људе који ће да посведоче да је био против рушења Мира ... Договорено!"

...

Био је празник: Свети Пантелејмон. У село Радошево су дошли: секретар Партије Бошко, удбаш Жика, и два милиционера.

Насред села је играло оро. У колу су били премењени момци и девојке. Деца су јурцала око кола. Свирали су Цигани из села Братишевца.

Кад су дошли поменути пуравелници и ушли у оро, музика се утишала, играорци су се растурили, а Бошко је рекао:

- Нема више оро! Ома да играте како вам свире – милицајци!
Јасно?

После тога пуравелници и милицајци су ушли у двориште Владислава Павловића.

- А ви, Павловићи, слвите ли?

- Не, сине, - одговори Милја. – Син ми је умро ...

- Знамо. А где ти је син Србин?

- Он је на печалбу.

- А – а!... А где он то печали?

- Ја, тој, сине, не знам.

- Ипак, од доушника су сазнали где се Србин налази. Нашли су га, везали му руке, довели у двориште Владислава Павловића, а секретар ОКСКЈ је у лице мајци Милји рекао:

- Ево шта је спечалио твој син Србин!

Мајка Милја закука:

- Немојте, молим ви ... једног сина сте ми отерали у гроб ...

- А овога ћемо на Голи оток! ...

...

21. Писмо

Удбashi су Србина Павловића од куће одвели 1952. године. Годину дана од њега није било никаквог абера. Дис и Милја су се већ били помирили са тим да су изгубили још једног сина.

Мајка Милја је на гробљу оплакивала и сина Војина, који је

био под земљом, и сина Србина, о коме није знала ништа.

А онда, изненада, поштар донесе писмо. Код куће је била само Мильја. Она је у писмо само зурила, јер је била неписмена. И тада, као и више пута раније, она прокуну свога оца Стојана: „Дабогда се у земљу не распадал, што ме неси дал у школу!“

Кад је Дис дошао кући, иако је већ био сумрак, он је по рукопису познао:

- Од Србина је!

Мильја се прекрсти ирече: „Вала Богу!“

Дис поче да чита: „Драги моји! Ја сам на раду, на мору. Овде ми је добро. Не брините за мене. Ја ћу да се вртим чим могу.“ Све вас поздравља ваш Србин Павловић.“

- Вала Богу! – још једном рече Мильја.

- Е, женска главо! – срдито ће Дис. – Диктирали су му да тако пише. Јеб'о им пас матер! ...

Мильја је, ипак, то писмо држала под јастуком и често му шапутала: „Чувај ми се, сине! Мати не би могла да носи две црне шамије. Црна ја! ...“

...

22. Отимачина

Лето 1953. године било је врло вруће. Посебно у време жетве. Жело се српом. Помагале су надничарке. За хлеб. Радовале су се кад им Милја у руке стави хлеб, печен у вурњи.

Дис је скупљао пожњевену пшеницу, везивао је у снопље и денуо у крстине. Осиљ му је боцкао прсте, али он је био упоран у свом раду, јер је још имао бројну породицу, чије чланове треба хранити годину дана.

А тек врша колико је била напорна! Требало је на волујским колима дотерати снопље у двориште, обезбедити вршаче по врељини и прашини, уносити вреће и џакове, напуњене до врха, у амбар.

...

А када су пресеци били пуни жита, дошли су пуравелници из Трбушнице. И питали Диса:

- Е! Кол'ко наврше жито вршачи?
- Па ... има два пресека.
- Е, баш добро. Ми смо дошли да га откупимо.
- Па, немам за продају. Имам чељад ...
- Плаћамо ...
- Рекао сам: немам за продају!
- Имаш, имаш! Откуп је принудан!
- Аман, људи!

Послушници су ушли у амбар. Дис је гледао, забезекнут. Ипак, мислио је да ће испразнити само један пресек. Међутим, они су испразнили оба пресека!

- Људи, ово је отимачина!
- Пази како се изражаваш! – запретише пуравелници.

23. Ђак

Имала сам осамнаест година када сам у кујни чула разговор:

- Иди, Јово, у Пирот и - чувај се, - чуо се Дисин глас.
- Немој, Дисе, да шаљеш дете у свет.

- Море, Мильо, нека иде, да се спаси.
- А, што да иде.
- Затој што ова власт не гледа сељака.
- А, може ли наш син туј школу да изучи?
- Може. То ми је рекао учитељ, када је био Свети Сава.
- Кво ти је рекал?
- Рекао ми је да је Јован бистро дете и ...
- Добро. Али, ми више несмо млади . Који ће да ни чува? ...
- Имамо по педесет осам година. А има да живимо још тридесет година.

- Е! Чул те Бог ...

Одгледала сам како је Јова отишао од куће, па како је изашао на рид изнад села ...

...

24. Повратак робијаша

Ено, и сада видим на риду једног человека. Који ли је? ... Ма, чини ми се познат. По стасу чини ми се да је ... Ма, оно је Србин!

Човек је подуже стајао и ћутао, а онда гласно, као да је сеоски бирров, подвикну:

- Еееј! ... Чујете ли бре? ...

Селом одјекну његов глас, па се, мало утишан, чу и по околним њивама и ливадама.

...

Силазећи по ивици рида, човек сиђе на главни сеоски пут. При сусрету са људима, он неке мимоиђе ћутке, а са некима се поздрави – само руковањем или загрљајем.

Кад се појави на порти, он окну:

- Еј! Има ли вас? Ево, вратио сам се ...

Из куће изиђе мајка Мильо. Како виде ко иде, она радосно цикну:

- Сине! Србине!

Посрну. Умало не паде на земљу. Србин притрча и задржа

мајку. Њене брашњаве руке оставише беле трагове на његовој одећи.

...

Србин беше одморио, кад Дис дотера дрва у волујским колима.

Сусрет оца и сина беше пун емоција.

...

Дис и син Србин разговарали су о свему, а највише о робовању на Голом отоку. На крају, поменуше и Јована. - Он је доста порастао, али му још детиња памет ... Рекао ми је да зна да нисам крив и да ће, како рече, да ме освети. Хм! Како, бре? Морао сам да му кажем: „Шут против рогатог не може.“ А он, Бог ти душу: „Ја ћу да им строшим рогове!“ ... Него, ти да идеш у Пирот и да га уразумиш ... Ако није тврдоглав. Ако није – усијана глава.

...

Сутрадан, неки сељани беху се накупили насред села. Међу њима је био и Димитрије, повратник из Русије, после шест година.

Видела сам како Димитрије приђе сеоском бирову и нешто му на уво рече. Сеоски биров дође у двориште Дисино.

- Помози, Бог! – рече биров. – Је л' слободно?
- Наравно, - одговори Дис. – Ајдемо у собу.
- Не могу. Морам да се врнем насред села.
- Па, што си, онда, дошао?
- За Србу. Тржи га Димитрије, да се суоче са сељанима.
- Идем, - рече Србин. – И ја сам за то. Ајде!

...

Насред села било је тридесетак људи. Једна група сељана срдачно се поздравила са Србином, друга група се држала суздржано, а трећа, међу којима су били Ђорговац, Цинцарин и Ранчинац, одврнула је главу.

Димитрије је чврсто загрлио Србина и рекао:

- Е, Србине, пријатељу, драго ми је што те видим.
- И мени, Митре. Кад си дошао из Русије?
- Скоро ... И одмах сам чуо да смо ја и ти припремали јуриш на власт у Србији. Ето, зато см те позвао, да људима кажеш истину.

- Митре ... То су измислили зли људи. Лажови!
- Ето, људи, чули сте? – рече Димитрије, прешавши погледом преко глава свих људи који су присуствовали овом скупу. – Хвали ти, друже. А „друг“ на руском значи пријатељ. Да!

...

25. Проја

Пошто су пуравелници испразнили Дисин амбар, Миља је користила, углавном, кукурузно брашно ... Дис је млео кукурузна зрна у својој воденици. А пошто пуравелници још нису „откупљивали“ стоку, Дис је клао свиње и прасад, па су Миљина проја и качамак били права посластица. Али, не лези враже, пуравелници су кренули не само на свиње, него и на козе, „душманке партизанских шума“. Све по истом принципу, као и пшеницу. Дис је гунђао, Миља је проклињала, Србин није смео ништа да каже, а млађа деца су бринула како ће да се хране.

Видевши то, Србин одлучи да опет иде на печалбу; да купује храну. Код толиког Дисиног имања!

...

Ноћу, уочи Србиновог одласка у Војводину, , селом је одјекнула песма:

„Друже Тито, твоје дупе сито,
а ми јадни остадосмо гладни.“

Обавештајци су одмах обавестили пуравелнике да су чули Србинов глас. Али, он је већ био у возу, на путу за Банат. Путујући возом, Србин се сећао Голог отока и бринуо о сину, који је био Миљино „девето дете“.

26. Предели и звуци

Од како се завршио рат, небо ми се разбистрило, па сам и дању и ноћу уживала гледајући и слушајући.

Дању сам гледала излазак сунца иза Градишта и блистање

росе у трави и на лишћу трешања и топола. На западу очи су ми одмарале на обронцима Суве палнине и таласању жита на њивама у Луци и Царини.

На истоку ме будило црквено звоно на Светом Пантелејмону и жубор воде са врела Лужнице. На југу ме привлачио пирамидни изглед Лешја.

Ноћу, кад је небо ведро, уживам у светлуцању звезда и изласку сунца. И кретање облака је пленило мој поглед. Понекад сам видела „старца“ у облацима, понекад џиновске „птице“. А кад почну да севају муње и да се громљавина пролама долинама, и мени није свеједно. Помислим на то колико би било опасно да гром удари у мој кров!

А после обилате кише, када надође река Лужница, излије се вода из њеног корита и поплави градине. Она онда хучи цelog дана, а посебно њен хук одјекује ноћу. Тек када протутњи вишак воде, прораде воденице. Њихово клокотање делује успављујуће.

Ја сам разликовала тик – тикање Дисове воденице од оглашавања других воденица.

Дис је дању радио разне послове, а ноћу је бивао у воденици својој. Та воденица је богата причама и лепим догађајима. О томе је причао Дис. Те његове додовштине нису се свиђале Мильи. Али, она није имала времена да брине о њима. Бринула је како да пре храни своју децу. И не само своју, него и комијиску. Од како је Србин почeo да шаље пшеницу из Баната, Дис је млео и пшенично брашно, а Мильја је пекла хлеб и од тог брашна.

Мирис Мильиног хлеба, тек извађеног из вурње, привлачио је децу неодољиво. Она је увек чула молећив глас деце: „Баба – Мильо, дај ми кришку 'леба! ... И мени, Баба – Мильо! ...“ А, она, добра душа, није могла д буде „глупа“.

27. Учитељска диплома

У пролеће 1956. године Дис је секao шуму у Градишту, да би њоме, када сазри, хранио стоку.

Одједном, иако је шума шуштала, он је чуо како из правца

Селишта допире песма. Он застану, да боље чије песму. И чу: „Сестра кани брата на вечеру ...“ Да! То је био глас Дисиног сина Јована. Он је ту песму чуо на приредби у Пироту, када је певала Македонка Васка Илијева. Песма му се допала и он је често певушио преко лета, у селу, на прелу. Тако је он „пригушивао“ лепе старинске лужничке песме. Али, када би он завршио са певањем, девојке су опет певале:

„Севделино, дојди на седељку ...“

И Дис је умео лепо да пева, али од како му је умро син Војин, он ниједном није запевао. А сада помисли: „Тој је мој Јова. Сигурно је завршио школу. Дај да седнем, да га послушам.“

„Ајде, ајде, брале, да вечерамо“, настави Јован, који се, судећи по јачини гласа, приближавао Градишту.

И заиста, Јован се појави са Лешја, стрме источне стране Градишта. Дис се придиже. Сретоше се њихови погледи. Обојица се осмехнуше.

- Добар дан, оче! – рече Јован.
- Добар дан, сине! – одговори отац.
- И да знаш да је добар. Дипломирао сам. Постао сам учитељ.

- Честитам, сине!
- Хвала! Честитам и ја теби.
- Е! А зашто?
- Па, да ме ти ниси дао на школовање и да ме ниси хранио, ја не бих постао учитељ.

- Па, добро. То ми је била дужност.
После поздрава, они седоше на пањеве.
- Па, како је било?
- Па, није било лако, али ... изгуроа сам.
- И? Шта мислиш сада?
- Мислим да тражим посао.
- Имамо школу у нашем дому. Тражи да будеш учитељ у нашем селу.

- И ја бих хтео, али не знам да ли ће они твоји пуравелници то да дозволе.

- Ако неће, ја ћу да и' иселим из наше куће ...

Нажалост, тако је и било. Јован је конкурисао на више места и био примљен. Изабрао је једно село код Зајечара.

На растанку, мајка Миља рече: „Е, сине! Још ти се несам нарадовала, а ти оде ...“

...

Јован није знао да је то село – влашко. Ипак, снашао се. Младог учитеља прихватили су сви – лепо; посебно омладина, а међу њима и једна лепотица налик на италијанску глумицу Антонелу Луалди. О томе је Јован причао окупљеним другарима за време зимског распуста, у свом дому, у селу Радошеву.

Нешто због дувана, а нешто због хладноће, Јован је оболео. Морао је на операцију крајника. Тја!

28. Учитељска беседа

После операције крајника, млади учитељ Јова врати се у село Радошево, у кућу својих родитеља. На моје огњиште. Брига мајке Милје и младост Јовина учинише своје: он је био спреман да се врати на посао у влашком селу Николичеву. И баш последњег дана распушта стиже му писмо.

Он га прочита, осмехну се и рече:

- Где баш мене нађоше?
- Шта то?- упита отац Дис.
- Да на сабору просветних радника држим предавање.
- Какво предавање?
- Сазнајни, васпитни и друштвени значај школе.
- И? Дали ти то знаш?
- Знам. Него , не знам да ли они знају шта ћу да кажем.
- Па, шта ћеш да кажеш?
- То ћу ноћас да напишем.

...

Дис је покушао да описмени своју мајку. Није вредело!

Шездесетогодишња Милја није могла да научи ни да чита ни да пише. Ја сам имала двадесет година, разумела сам како се пише, али, безрука, нисам могла да напишем ни косу танку ни исправну дебелу линију. Ипак, разумела сам слова и савладала читање. Само што нисам имала језик и уста, да наглас читам оно шта је писао Јова Павловић те ноћи.

А он је написао: „Поштоване колегинице и колеге, разумео сам тему коју сам добио за „домаћи задатак“. Написао сам је кратко и јасно, да вам не будем досадан. А да ли ћемо се разумети? Надам се.

Сви ми знамо школски програм, то јест које градиво треба да пренесемо својим ученицима. А да ли нас је неко питao шта треба да садржи тај програм? Мене није. А да ме питao, ја бих му рекао руску мисао: „Лучше мењше, да лучше.“ То је мото књиге Василија Сухомлинског у писању његове књиге „О васпитању“. Другим речима, у преводу: „Болье мање, али боље.“ Дакле, наставну грађу треба ослободити баласта непотребног градива.

Друго, ученике не треба третирати као магнетофонске траке да „снимају“ и репродукују наша предавања, него да постављају питања, да учествују у наставном процесу. Да мисле својом главом. Треће, школовање деце треба да буде бесплатно, да се под једнаким условима школују сви, па нека најпаметнији дођу на најважнија места у друштву.

Ето, толико. Волео бих да чујем ваше мишљење.“

...

После завршетка школске године учитељ Јован морао је да иде у војску. Родитељи га отпратише речима:

- Дај, Боже, да бар ти не учествујеш у рату, као твоја браћа

...

29. Деоба

Када сам ја имала двадест година, деца Милје и диса, једно по једно, осамосталише се и одоше свако својим путем. Миле и његова породица у једну помоћну зграду; Србин на печалбу; Растко у Београд; Деса и Боса се удадоше; Јован у војску. Поред родитеља остадоше само Лоза и унук Виден.

Милја, у једном од ретких тренутака предаха од рада, седећи на прагу, рече:

- Деца ми се растурише к'о манастирске мачке. Двориште ми празно ...

Иако је Милја говорила више за себе, Дис је чуо њену јадиковку, па рече:

- Миле нам је отказано послушност ... Србин је морао у зараду ... Растко је са радне акције кренуо у тај Београд. Не воли село ...

- Неје га волела она ...

- Не упадај ми у реч! ... Ђерке су морале у нов дом ...

- Ex! Што се бар једна не удаде у село!... Кад би бар Лоза ...

- И она ће куде је повуче срце ...

...

30. Сестрино писмо

Драги брале Јово,

Ја, еве доби слободно време да ти напишем писмо.

Ја се удајем. Волела бих да ми дојдеш на свадбу Да запојемо песму Што ме брале деверу предаде

Моли те за одговор твоја сеја

Лоза

...

31. Војнико писмо

Драга сејо Лозе,

Добио сам твоје писмо и разумео сам све: и шта си написала и шта ниси написала.

Честитам ти удају и желим ти срећу у браку и у целом животу.

Молио сам старешину да ме пусти на два – три дана, да дођем тамо, да се провеселимо, али није дозволио. Жас ми је.

Поздрави наше родитеље и немој да их заборавиш.

Воли те твој брат Јова.

...

32. Нова школа

Скоро сваке године село Радошево добијало је новог учитеља. Тако је било и почетком школске 1960/61. године.

Нов учитељ је био Драги Стаменковић. Он је био приступачан, срдачан, дружелубив.

Миља га је прихватила као сина. Дис и учитељ су често, када није настава у току, разговарали о разним темама, па и о школи.

- Чика – Диле, да није тебе, где би деца учила? ... Нигде! Опет би било као пре: морала би да путују у суседно село ... Па, што не направите школу?

- Е, то питај оне који су власт.

- Кога, чика – Диле? Онे у Бабушници? Пих!
- Па... питај ове у селу.
- Питао сам. Не маре. Али, ја сам упоран. Ја ћу да направим школу у селу ...

Ја сам на брежуљку са кога се види цело село. Тако сам угледала како у планини данима дим кульја ка небу. Питала сам се да ли је то пожар изазван нечијом непажњом. Али, одговор ми је дао разговор између Диса и учитеља:

- Учо! Како напредује кречана?
 - Лепо, ускоро ће бити доволјно креча.
 - Али, неће само креч.
 - Наравно. Потребан је и камен, за темељ.
 - Па, и кров, уcho.
 - Дабоме, чика – Диле ... Али, проблем је грађа.
 - Хм! ... Па, добро. Ето, мој деда Мана није дозвољавао да сечем стара храстова дрва. Ја, ево, дајем.
 - Како?
 - Тако! Само да доживим да ми се ослободи кућа.
 - Е?
 - Да. Ја сам желео да мој син буде учитељ у нашем селу, али они властодршци из Бабушнице то не дозвољавају.
 - Зашто, бре?
 - Ex! То је дуга и тешка прича...
- Него, ти ради свој посао, а ја ћу да помогнем ...
- ...

Тако је настала нова школа. Тако је домаћин Дис доживео да се опет усели у кућу коју је градио и саградио својим рукама.

33. Звуци и предели

Тако су дечји гласови нестали из мого дворишта. У почетку ми је било необично, а после сам навикла, чак и боље доживљавала хук ветра, певање птица, па чак и жубор воде, посебно преко ноћи.

Посебно сам се радовала певању славуја. Како су пријатни

њихови гласови у току ноћи! Они су своја гнезда правили у трњу око Дисиног винограда, са моје јужне стране. Када се они огласе, ја сам знала да је пролеће увеко почело.

Наравно, радовало ме и зеленило на дрвећу и по ливадама. Посебно сам запажала промене на Грађишту. Жуто лишће са храстових грана, за неколико дана, опадне, гора потамни, а онда постепено гране озелене.

Раније, док су гране још голе, видела сам гнезда и лет птица над Грађиштем. Моју пажњу привлачио је лет орлова. У последње време, не знам због чега, орлови не круже над Грађиштем.

Још један звук је нестао: не чује се чекетање из воденица на реци. Људи су почели да мељу мливо на неким машинама по кућама. Тај звук не смирује; он само узнемири. Срећом, не траје дugo.

И на њивама почели да ору трактори, а ливаде се косе машинама.

Много тога није као некада. Ни ноћи у дому Милье и Владислава.

...

34. Ноћни разговори

Ноћу, кад је ведро небо, сјај месеца и звезда и пој славуја – то је оно што свет и живот чине лепим. Али, ноћи у дому Диса и Милье често су биле тужне и туробне.

Дис, уморан од дневних послова, чим легнε, заспи. А Мильа не може да заспи. Дис хрче, а она уздише, па га подгурне, не би ли га пробудила, да му каже шта јој лежи на срцу. Њега је будила потреба да изађе „напоље“, да олакша бешику.

А кад се Дис врати, Мильа почне:

- Е, Дисе, ти спиш, а ја не могу.
- Што, море?
- Не знаш? Ех!
- Знам, знам. Али ...
- Ете, мислим си ... И сањујем. У сан ми дојде наш покојни син Војин ...

Онда се расплачу: Дис - тихо, Мильја – грцајући.

- Па, дојде ми и Вера. Пита ме за сина Видена. А ја одговарам: „Не брини, Веро. Ја га чувам као моје девето дете ...“

- Мори, жено, он више није дете. Он је ђак. Момак. И њега треба да ишколујемо и оженимо.

- Па, прво требе да се ожени Јован ...

...

Али, догодила се друга женидба: оженио се Србин. И одвојио.

- Нека, Мильјо. Да дочекамо да се врне Јова из војске ...

Тако је текао ноћни разговор двоје већ старих људи.

35. Срце

Дис је осетио да му срце слаби. Замарао се уз стазе које је годинама лако пролазио. И уз степенице кад иде, он се придржава за ограду. Али, иако је посустајао, није остављао неоране њиве. Ипак, уморан, заустављао је волове на крају бразде и, држећи се за ручице плуга, дремао. Док он дрема, волови преживају.

Видевши то, Мильја му је говорила:

- Диле, немој више да мучиш и себе и волове. Дај некоме њиву на исполу, па нека њиве оре трактор ...

- Не дам, бре, да туђа нога гази моју њиву. Не дам! Ја сам био први домаћин у селу.

Али, и волови су му већ били стари. Рало је, нажалост, почело да рђа. И срце је почело да посустаје и затајкује.

...

36. У болници

Иако за болницу није хтео ни да „чује“, Владислав Павловић је морао у болницу. Чим је осетио мирис болнице, он помисли:

- „Не! Овде нема живота.“

То је баба Мильи испричао унук Виден, после повратка из Барушнице под мој кров.

...

Вративши се из болнице, Владислав рече Мильји:

- Знаш ли, жено, пошто је дневно у болници? Да сам остао тамо, продали би голему њиву, да платимо онај смрад! ...

Чувши то, Виден рече:

- Дедо, нема да платиш ништа ... Сазнао сам да родитељи палог борца имају право на бесплатно лечење.

- Па, што ми то нису рекли? Лопуже!

...

37. Изненађење

Јован је још био у војсци, када се у дому Владислава Павловића појавила лепа девојка.

- Добар дан ... Ја сам девојка Јованова. – рече непозната девојка.

Јованови родитељи се погледаше и једно другоме у очима видеше чуђење.

...

Девојка, која рече да се зове Ружа, насамо, исприча Мильи да у stomаку носи Јованово дете.

- Нека ти је благословено! – рече Мильја, пољубивши Ружу. – Али, Јова нам ништа неје казал ...

- Он не зна!

- О, Боже!

...

Та Ружа рече још да је медицинска сестра, да мора натраг, на посао и – да ће опет да дође кад се Јован врати из војске. И оде. Рекавши само: „Довиђења.“

... После тога Виден написа писмо Јовану: „Драги чичо! Деда и баба су ми рекли да ти јавим да је овде, код нас, била једна девојка, која је рекла да „носи“ твоје дете. Деад и баба траже да им у писму објасниш о чему се ради.

Срдачно те поздравља твој братић Виден.“

38. Владан

Још је Јован био војник, када у овај дом стиже Ружа – са бебом у наручју.

Мильја, која је увек била болећива према деци, прихвати бебу на своје груди, пољуби је у чело, рекавши:

- Добро ми дошло, чедо бабино!

Дис је ту сцену гледао неповерљиво, мрштећи се. Мильја му принесе бебу. Он је погледа и рече:

- Убава беба. Како се зове'

- Јова му је дао име Владан.
- Значи, он зна за ...
- Наравно... Него, дајте топлу воду, да ја преповијем Владана.

Он се ...

- Осећа се - рече Милья.

Дис се наслони преко руку на штап, кога је звао „мој друг“. Он прошапта штапу: „ Е, мој другаре! Ја сам се прво оженио, па после добијао децу, а мој син – прво дете, а свадба – ко зна да ли ће бити.“

...

Свадбе није било. А да је и било, Милья и Владислав не би се веселили. Јер, од дана када су у земљу закопали сина Војина, они са себе нису скидали црну.

...

39. Признање

Од сина Јована стиже писмо, у коме он обавештава родитеље да је признао да је дете његово.

- Дабоме, - рече Дис. – Дете ништа није криво. Дете је – дете. Нека је живо и здраво.

...

40. Чудо

Моји прозори, зидови и кров виђали су свашта: и добро и зло; и обично и необично; и разна чудила. Али, једно чудо било је и остало, ево, шездесет година већ, необјашњиво.

Гледала сам како квочка брани своје пилиће. Гледала сам како птица храни своје младунце. Гледала сам како мачка доји своје мачиће. Гледала и разумела шта је то материнска лъбав. Е! Зато ми није јасно како жена – мајка може да одбаци своје дете. А то се десило, ево, овде, у овој кући.

Једнога дана та Ружа донесе своје дете, Владана, предаде га Мильи и рече:

- Ево вам га, па га чувајте, ако 'оћете, а ја морам на свој посао...

Да Бог сачува, што би рекла баба Мильја.

...

Владан је имао смо две и по године.

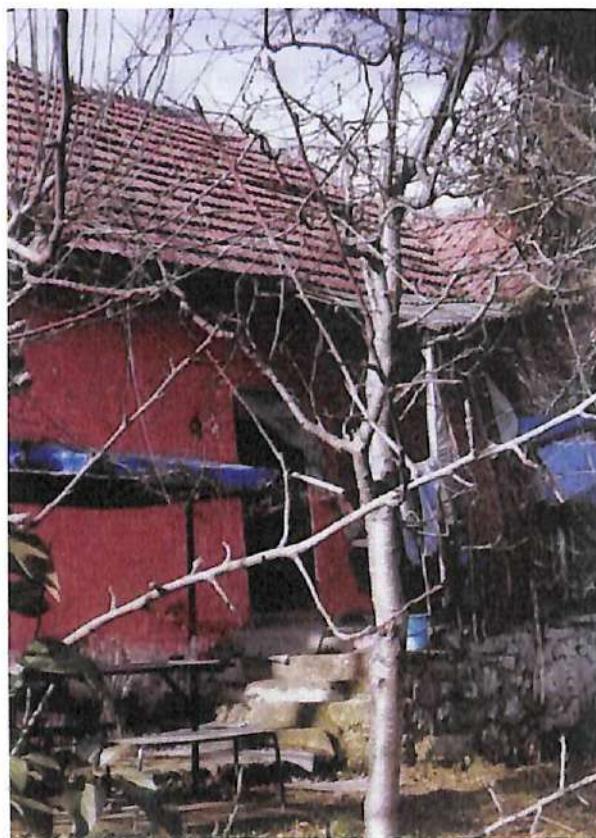
Дању би питао баку: „'ДЕ МИ ЈЕ МАМА?“ А ноћу је плакао, изгобарајући само једну реч: „Мамааа!“ Његов плач је баба Мильју уједао за душу, а деди Дису продирао је усред срца.

Е, онда Дис написа писмо:

„Сине Јоване, чим одслужиш војни рок, одма' да дођеш кући, да бринеш о Владану. Ја сам болан, а и баба је слаба ...“

...

Тако је Јован Павловић постао и отац и мајка малог Владана. Како му је било, то само он зна, јер о томе није говорио ни својим родитељима. А, како је било Владану, и то само он зна. А како је могла тако да поступи та зла жена, то вероватно ни Бог не зна.

41. Самовање

Владислав и Мильја имали су по седамдесет година када је Јован добио посао у Барушници, и одвео Владана са собом, а Виден је отишао у војску.

Почело је њихово старачко самовање. Владислав је препустио њиве корову, а Мильја је још била „држећа“, па је радила и у башти и пословала по кући. Више није пекла хлеб у фуруни него у црепуљи.

Још је хлеб био жежак, кад је син Миле пролазио кроз двориште. Мильја га позва:

- Сине, ево ти жежак леб.

А он одбруси:

- Беж', бре, ја 'итам на работу, а ти седиш залудна.

- Немој тако, сине! Гре'ота је од Бога! ...

Дис је само вртeo главом и помислио: „Е, да ми је жив син Војин! Али, још имам наду у Јована ...“

...

Била је августовска врућина, када је Дис одлучио да оде у Барушницу, код сина Војина. Мильја га је окупала и дала му премену. Он изведе волове из штале, упрегну их у јарам и рече Мильји:

- Отвори капију, да истерам кола. Он заустави волове, попе се у кола, седе на даску између каната и рече воловима:

- Ајде!

Мильја га отпрати брижним погледом и речима:

- Срећан ти пут!

Али, није био срећан. Диса су у дом вратила – мртвачка кола!

42. Дисина смрт

Сутрадан, из Ниша стиже телеграм: „Отац је умро.“

Мильја закука на сав глас.

На вест о Дисиној смрти одазваше се сви: синови, ћерке, унучад, пријатељи ...

Поцрне двориште. Проплакаше зидови, кров, помоћне зграде.

Мильја: „Е, мој Диле, мој другаре ...“

Ћерке: „Леле, леле, леле, тато ...“

Синови су само плакали без речи. Пријатељи су казивали утешне речи: „Умре добар човек ... Домаћин ... Пријатељ ...“

Поп је и појао и плакао, јер је Дис био његов друг из младости.

Кад изведоше волове из штале, они ровнуше. Неко рече: „И они жале.“

Изнесоше ковчег из собе и ставише на дрвена кола. Над отвореним ковчегом Јован рече опроштајно слово:

„Драги оче, ти одлазиш из дома који си саградио. Памтићемо те и жалити сви: и деца и унучад и пријатељи. И ова кућа. Нећемо да дозволимо да остане пуста. Она ће живети са нама док траје твоје потомство. Хвала ти за све и вечна ти слава!“

За крстоношом крену поворка, на чијем челу је био Јован са сином Владаном. Гледала сам поворку целим путем, до гробља.

...

Следећих десет ноћи Јован није спавао. Писао је дневник, који је почeo да пише још као ученик.

42. Туговање

Четрдесетог дана после Дисине смрти у дворишту се окупише чланови породице Павловић и пријатељи и одоше на гробље.

Код куће остале само Циганка, чију децу је крстио Дис. Она је сама говорила: „Е, куме, куме! Да неси бил ти, моја деца би умрла од глада и од зиму ...“

...

По повратку са гробља Миља и ћерке поставише софру. Присутни поседаше. Миља их је нудила: „Узимајте и спомените Дису, мoga домаћина ...“ Сви су јели, сем Миље. И наредних неколико дана она није могла да једе хлеб. Говорила је: „Ја једем њега, а он једе мене ...“

Чемеру из своје душе даје одушку кроз јадиковку:

Леле, Дисо, мој човече,
Што ми, Диле, ти не рече,
Да путујеш код Војина,
Код дичнога нашег сина?!
Леле, Дисе, мој другаре,
Како ћу под дане старе
Да самујем и мукујем,
Мученица?!
Леле, Диле, работниче,
Док си ти на небо, горе,
Кој ће њиве да ти оре,
Мој ораче?!
Молим Бога да ме слуша,
Да и моја болна душа
Дојде горе, у висину,
Да целивам чело сину.
Леле, леле! Леле, леле!

...

43. Дангосан

Учитељ Јован Павловић, одмах по запослењу у Трбушници, постао је: „сумњиво лице“; „русофил“; „морално – политички неподобан“; син сељака – монархисте; брат голооточанина ...

Тешко је било носити те етикете. Али, он је морао да живи са тим, пре свега због старе, изнемогле мајке. Он је мислио да има заштитнике у истини, правди, моралу и – раду. „По раду се човек познаје“, говорио је у наставничкој зборници, за време одмора.

...

У бризи о детету помагао му је колега Видоје Цветановић, са којим је радио у супротним сменама. И он је носио сличне етикете. А посебно се „истицао“ певањем руских песама: Катюша, Волга и др. Он је то радио са терасе хотела „Црни врх“. Често и усред ноћи због чега је на врата ових просветара долазила полиција, са палицама и пендрецима на куковима.

По налогу секретара Комитета СК, директор школе је заказао посебну седницу Наставничког већа. На дневном реду била је само једна тачка: Јован Павловић и Видоје Цветановић.

Све што је директор школе рекао о њима било је тачно. А закључак је био: „Да се они преиспитају, да не кваре углед просветних радника!“

Реакција је била следећа: Јован Павловић: „Време и догађаји ће показати ко је какав и шта је истина.“

Видоје Цветановић: „Ја сам нашао друго радно место, у ... Нећу вам рећи где! А ви се ј....е без мене!“ И отишао.

...

Све сам то чула када је после неколико месеци, Видоје дошао код Јована и рекао:

- Колега, женим се. Молим да ми будеш кум.
- Видоје, кумство се не одбија. Па, да си ми жив, куме!...

...

44. Пут на исток

Владан је имао десет година када му отац Јован рече:

- Сине, путујемо у Москву.
- А, где је то?
- То је далеко. У Русији.
- А, кад крећемо?
- Пре почетка нове школске године.
- Колико дана?
- Седам дана.
- Шта да понесем?
- Само свеску.
- Шта ће ми?
- Да у њој бележиш шта си видео.
- А како путујемо?
- Возом.
- А ко ће бабу да чува.
- Тетка Лоза.

- Добро, тата.
- Ајде, сада легај и лепо сањај ...

...

По повратку из Русије, Јован је причао:

- Људи! Руси су наша браћа – и по крви, и по вери и ... по свему. Када чују да си Србин, лице им се озари осмехом. Приче наших властодржаца о Русима као „лошим момцима“ немају везе са истином. Да ми није мајке, ја бих у Русији остао. Тамо сам се осећао као код своје куће. Ма, боље него овде! ... Да! Русија је моја друга отаџбина. Ево, из ње сам понео парче земље. Ставићу га у ову кутију и чуваћу га као злато. Да, матушка! ...

45. Саслушање

Прву недељу после почетка нове школске године Јован и Владан искористили су да се врате у село. А тада сам чула нову причу:

- Људи, неко ме је откуцао код оних властодржаца у Барушници ... Звали ме удбashi на саслушање. Њих тројица. Питали су ме: „Зашто си ишао у Русију?... С ким си се тамо састајао?... Шта су те питали?... Шта си им рекао?... Шта сте се договорили?...“ Питали су ме и зашто сам писао Радио - Москви своје утиске са путовања у Москву!... Е- е!... Где ја живим?... Кајем се што сам се запослио у Барушници. Боље да сам код Влаха...

А ја, сине? – прекиде га мајка Милья. Кој би мене гледал?

- Добро, мајко, ја ћу да те чувам, и то у Барушници.

- А кој ће да чува дом?

- Мора, мајко, да живимо заједно. Не могу више да путујем од села до те Барушнице ...

46. На очевини

Мильин отац имао је бакалницу у центру Барушнице, па су јој лажни првоборци ставили катанац на врата. Он је убрзо умро.

Миља је препознала то место и рекла:

- Е, 'вала Богу кад сам доживела да будем туј куде је била наша бакалница ...

То је Миља причала кад се вратила из Барушнице у село, без одobreња свога сина. То је страшно узнемирило Јована, али

...

47. Крађа

Кад је Јован дошао у село, мајку је затекао на прагу куће. Љут, није јој рекао „добар дан“. А она рече:

- Сине, знам да си љут. Али, ја не могу да живим доле. Овде сам навикла ... И, молим те, немој да те насекира овој што ћеш да чујеш ... Некој је покрал све што смо имали: кола, плуг, сејалицу, па и клупе и столице.

- Еее? Ко је то могао да уради?

- Чула сам од љуђи да су тој уработиле моје снаје, срам и' било!

- А синови, њини мужеви?

- У њине куће кокошке певају. Тој се каже кад жена командује мужу.

...

Јован прегледа штале, плевњу, па и подрум. У подруму није било буради. Он то рече мајци. А она:

- Море, испразниле су и мој ковчег. Туј су ми биле ствари које сам донела ... Жалосно! Под груди ме боли за њи' ...

...

48. Очај

Ошамућен, Јован је гледао да се сртне са браћом, али – безуспешно. Вешто су га избегавали. Ходао је по дворишту и мрмљао: „Да је жив наш отац, и он би очајавао. Не би могао ово да преживи. Од муке, опет би му срце стало. Умро би још једном

... Шта да радим? Мајка неће са мном, а не може сама. Једино Лоза 'оће да брине о њој, али она живи у другом селу, има своју породицу, своје обавезе ...“

49. Посета

Још је Јован очајавао, кад се појавише Лоза и њена ћерка Ана.

Миља им се силно обрадова.

- О, моје душе! Добро ми дошли!
- Больје те нашле, - рече Ана.
- Па, не би се рекло да је „больје“.
- А што? – упита сестра брата.
- Покрадени смо!
- Боже! Који ли су тој ...
- Наши, сејо, наши.
- Ay! Како тој?
- Ево како: испразнили су нам кућу и помоћне зграде. Лопови!
- У, бре! ... Него, еве! Донела см мало понуде, које сам спремила за вас.

Томе се обрадоваше Владан и Ана. И мајка Миља пружи увешу руку ка храни коју је Лоза донела. Загризе безубим вилицама меко парче банице, рекавши:

- Цветале ти руке, ћеро материна. Твоје ми јело најблаго ...

...

50. Сећања

Лоза и Јован, сестра и брат, најмлађа Миљина деца, полако пођоше по дворишту и наиђоше на плевњу, у којој су некад, кад см ја била школска зграда, боравили и спавали.

- Брале! – поче Лоза. – Сећаш ли се, кад смо били деца, као смо овде спавали? Мати простре сламу, па преко њу рогожу, па гуњу, па јастук напуњен са сламу ...

- Сејо, сећам се као да је било јуче. То је било пролеће нашег живота ...

Јован се окрену, па, кад угледа сина Владана и сестрину Ану, позва их:

- Еј, омладино! Дођите да видите где смо живели ја и сеја, кад смо били деца.

Владан и Ана пођоше за Јованом и Лозом.

- Еве, овде је било огњиште, - настави Лоза. – Овде смо се грејали и гледали како мати меси 'леб.

- Знам. А пекла га је у црепуљи, испод вршника, преко кога је био жар.

- А над огњиште котле окачено на вериге и у њега млеко ...

- Е, сејо! Ти као да ниси ишла у школу, па све оратиш по нашки. Што те учитељ није научио ...

- Е, брале! Знаш да сам прва два разреда учила у бугарско, а друга два после, у овој наше време.

- Добро. Знам да си писмена. То је важно. А падежи су за твоју Ану и мога Владана. Је л' тако, сејо?

- Тако је, брале!

...

51. Старинске песме

Ходајући стазама свог детињства, брат и сестра оживеше успомене. У једном трену Јован заустави сестру, погледа је у очи и рече:

- Сејо, ја ти нешто дугујем.

- Шта, брале?

- Песму.

- Какву песму?

- Сватовску.

- Хе! Сетила сам се: ону како брат предаје сестру деверу. Ех!

Било ...

- И биће.

- Сад?

- Да.
- Али, још црнина стоји на зиду, поред врата.
- Избледела.
- Моја туга за оцем није и никада неће.
- И моја. Али, ево, доживели смо да са својом децом ходамо по својој очевини.

- Добро. Ајдемо у собу, да нас не чују ...
- Нека чују душмани да у овом дому има још некога.
- Добро, Јоле. Али тише.

Јован запева:

„Што ме, брале, деверу предаде ...“

Сестра Лоза за братом понови први стих ове старинске песме. Деца, која више нису била мала, позинувши и не трепћући, гледала су своје родитеље, као чудећи се: „Шта им би?“

Онда седоше на степениште пред кућом.

- Селе, неке од тих наших старинских песама још памтим, а неке см заборавио. Ја би' да и' забележим. 'Оћеш да ми и' казујеш?...

Тако је учитељ јован почeo свој „вуковски рад“: бележење народних умотворина.

52. Прва књига

Било је то 1974. године. Јован донесе у дом пакет књига, на чијим корицама је писало: „Лужничке народне песме“.

Преко телефона позва да дођу Ружа Станојинска, Живана Вукашинова, Душка Стевина и Смиља Лекина. Зашто баш њих? Зато што памти како су певале на прелу, на њиви, у Лазарици ...

Свуда где се некад певало док радио и телевизија нису угущили некадашње певање.

Једна за другом, оне су пристигле у дом Павловића. Поздрављале су, говорећи „добар дан“, а Мильја је одговарала: „Дал ви Бог добро“. Јован им рече:

- Добро ми дошле ... позвао сам вас да вам дам књиге.

Оне се осмехнуше. Смиља рече:

- Роднино, ми несмо ђаци.

- Нисте, али знате оно што данашњи ђаци не знају. Знате да певате.

- Ух! Некад било! – додаде Душка.

- Али, ова књига памти ... Него, узмите ви књиге, погледајте и подсетите се како су се песме некад певале, а ја ћу да позовем телевизију, да вас сними.

- О, Јово, ти га претера! – рече Ружа.

- Нисам, Руле, грло девојачко ...

- Остарело и загркавело! – додаде она, што изазива смех.

Онда им учитељ Јован прочита неколико песама: Застоја се сунце насрет небо, Огрејале ми две јасне звезде, Горо зелена, Ајде, Радо, да легамо...

- Море, ајде да идемо! – рекоше оне и одоше.

...

53. Прва награда

Једнога дана, када није било наставе у школама, у двориште Павловића уђе учитељ Градимир Ђорђевић.

- Добар дан, колега! – назва учитељ Градимир.

- Добар дан, Градо! Добро ми дошао!- одврати учитељ Јован.
 - Больје те нашао, Јово. Како си?
 - Као држава.
 - Која, бре, држава?
 - Па, ова, наша.
 - Преведи ми то, молим те.
 - У проблемима.
 - Ах, разумем ... него да ти кажем зашто сам дошао.
 - То ниси обавезан. Прво, седи.
 - Прво, да ти честитам.
 - Шта, колега?
 - Прву награду на конкурсу „Дечјих новина“. Ево ти, па погледај на страни ... Мислим да је пета страна.
 - Да видим ... О – хо, види, види! Моја „Лутка“ најбоља.
 - А сада погледај списак оних које су победио. Већина њих су писци из читанке и лектире.
 - Види, стварно. Е, па заслужио си да частим. Шта пијеш?
 - Зна се: лужничку ракију.
- ...
- Миља, која већ беше у поодмаклим годинама, обрадова се кад их виде, па рече:
- Да сте ми живи и здрави! ... А ти, сине, чији беше?
 - Мајко, ја сам друг Јованов ...

54. Високе оцене

Охрабрен лепим, афирмативним оценама књижевних критичара, Јован Павловић је ноћу писао нове књижевне творевине. Најлакше и најбрже написао је „Печалбаре“, „Самовања“, и „Јесен живота“.

Све је написао речима које је посисао са мајчиним млеком: лужничким говором.

У „Нину“ се огласио Живојин Павловић: да су књижевна дела Јована Павловића „бисери необичне лепоте“.

Миливоје Павловић је објавио: У „Печалбарима“ има више

поезије него у читавим томовима стихозбирки о којима се у нас данима труби преко штампе, радија и телевизије.“

А Рашко Димитријевић, чувени професор светске књижевности, пише: „Књига Јована Павловића су доказ да још постоји права књижевност.“

Јовану Павловићу је то годило, али ... Он није имао ни издавача ни спонзоре. Књиге је штампао у скромном тиражу и, углавном, поклањао пријатељима.

Ипак, Павловићу су највише годиле похвале обичних људи, који су у његовим књигама препознали себе и судбине њима познатих људи.

Гледала сам како Јова из новина сече приказе својих књига и како их лепи у посебном албуму, на чијим корицама пише „Светлост“.

Своје књиге Јован Павловић је посветио својим најближима: покојном оцу, њиховој мајци и сестрама: Деси, Боси и Лози.

А причом „Ожиљак“, коју је посветио покојном брату Војину, победио је на конкурсу „Просветног прегледа“, у коме се оглашавао и прилозима из области васпитања и образовања.

55. Шах

Шах је често био на уму учитељу Јовану. Зато он понуди свом колеги да се шахирају. Учитељ Ђорђевић је такође био љубитељ ове игре. „То је фискултура мозга“, често је говорио овај учитељ. „Не само игра него и уметност и наука“, додаде учитељ Јован.

Кад поређаше фигуре по шаховској табли, Јован извуче беле фигуре. Он погледа у очи Градимиру и рече:

- Колега, буди опрезан.
- Наравно, колега; то се подразумева. Јован одигра потез g 3. Града одигра f 7. Јован одигра h 2, изложући свог краља – мату! Међутим, Града то не примети и одигра k 6. Јова се осмехну, ухвати Градину даму и – h 4. Шах – мат!
- Види, види! Како ја то нисам видео?

- И ја нисам видео када је Матуловић играо симултанку у Барушници. Он се насмеја, показа ми мој пропуст и предложи реми. Наравно, ја сам прихватио.

Међутим, у ћошку приметих да се смеје мој друг Миладиновић. Он је, у име Нишке млекаре, финансирао ту симултанку и он је предложио да Матуљко опроба с мном ту мајсторију. После симултанке, у којој, као што знаш, Матуловић није изгубио ни једну партију, Миладиновић ме завитлавао:

- Е, мој пријатељу! Не видиш мат у другом потезу! Треба да куваш чај од шаховских фигура ...

...

56. Реторска питања

Да Миља не би живела у „глувој кући“, син Јован јој је подесио да може да укључи радио једноставно: притиском на дугме, где се чуо Радио Ниш.

Једног дана она преко радија чу глас свога сина Јована:

„Поштоване колеге, народни учитељи! Ја сам из Лужнице, земље печалбара. Признање „Народни учитељ“ делим са њима, као и са свим генерацијама својих ученика, који су и предложили да се ово признање додели мени.

У овом свечаном тренутку ја морам да поставим неколико питања:

1. Из математике: Како решити задатак да $6+2$ буде једнако 1?
2. Из хемије: Да ли је Југославија смеша или једињење?
3. Из музике: Морају ли у хору сви да певају онако како се диригује?
4. Из биологије: Како препознати политичке камелеоне?
5. Из екологије: Како сачувати друштво од етикетирања?
6. Јесу ли Срби Словени или Хазари?

На крају, да додам: „Глас просветних радника треба да се чује и поштује, јер они осећају како народ дише. Хвала!“

Спикер додаде: „Ово је био глас народног учитеља Јована

Павловића, добитника признања „Најдражи учитељ“.

Мајка Милья прошапта: „Мој син Јован! Несам га ћабе родила.“

57. Разговор са мачком

У Мильином дворишту од живине биле су само три кокошке и један певац. Певац се сваке ноћи оглашавао у тачно одређено време. Милья се радовала ако он преко дана певне пред кућом. Она је веровала да он тиме најављује нечији долазак у њен дом. Али, то њено надање било је јалово. Зато се јадала својој мачки:

„Е, моја мацо ... Ја и ти самујемо и тугујемо. Иста ни судбина. Родимо, очувамо и – останемо саме. Моја деца – куд које. Миле ме не види. Србин – печалбар. Раствко у Београд. Војин – у гроб. Ћере отишле у туђи домови. Једино ме Јован посети ...“

Њиве урасле у траву. Амбар празан. Штале оглувеле. Љуђи који сам 'ранила заборавили моју доброту. Кад пројду поред мој дома, не кажу ни „помагај Бог“. Никој ме не пита како сам, боли ли ме нешто, имам ли кво да турим у уста ...“

Једино ми долете ластавице. Али, кад дојде јесен, оне си отиду. На пролет се врну. А ја, кад отидем „тамо“, нема да се врнем. Ако. И време је да одморим. Само молим Бога и Богородицу да се не мучим. Да заспим и да се не пробудим ... А моја Лоска ће да ме окупе, да ме премени и да ме испрати ... Она ће довечер да дојде. Ех!...“

Тако је Милья разговарала са мачком. А мачка као да је разумела Мильино говорење. Седела је у њеном скуту и тихо „прела“.

58. Вукова награда

Једнога дана стиже телеграм:

„Поштовани учитељу, са великим задовољством слободни смо да Вас обавестимо да сте добитник Вукове награде, која Вам

је додељена као признање за Ваш изузетан допринос ширењу културе и образовања ...

Честитамо Вам и желимо Вам нове успехе. Секретар културно – просветне заједнице Србије,

Миливоје Павловић.“

Био је то велики успех за учитеља Јована Павловића. „Ово је звездани тренутак у мом не баш веселом животу“, прозбори он.

...

Поводом тога од Видена стиже честитка: „Драги чичо, поносим се тобом.“

...

59. Браћа

Претурајући по старим папирима, Јован нађе на деобно писмо оца Владислава Павловића. Прочита:

„Због немогућности споразумевања са синовима Милетом и Србином, ја њих одељујем и измирујем са потри хектара свог имања, које износи 15 хектара ... Остали део имовине остављам синовим Раствку, Јовану и жени Мильи ...“

„Значи, тако! Хм! Нисам то знао. А они користе све ... Морам нешто да предузмем ... „ Тако је размишљао Јован, док је седео поред кревета у коме је лежала непокретна мајка.

Ево шта јој се догодило.

Мајка Мильја је надживела мужа Диса петнаест година. После своје осамдесете године она је, из године у годину, све више посустајала. Када је почела, како је сама говорила, да „краде Богу дане“, изгубила је и апетит за храном. Лекар је оценио и преписао – инфузију.

У њен дом дошла је екипа: лекар, медицинска сестра и, дабоме, шофер. Сестра је укључила механизам за инфузију, а Јован је нудио лекара и шофера ракијом.

Јован примети да је проток течности убрзан. Он опомену сестру: - Сестро, те капи нешто журе. Није ли то ...

У том трену мајка Мильја заковрну очима ...

...

Миља је преживела ту инфузију, али - са одузетом десном руком и одузетим језиком! Њен живот постао је – пакао на земљи.

Ћерка Лоза је сваке вечери, пешице, долазила из другог села да гледа мајку.

А браћа? Никако!

Брат Јован и сестра Лоза су разговарали:

- Сејо ... Материни синови не долазе. Мора да не знају ...

- Море, знају, али не маре ...

- Зашто, сејо?

- Хм! Больје да ти не причам.

- Што?

- Хе! Више воле земљу него мајку.

- Па, добили су ...

- И ја и дада Деса и Боса су добиле мираз, али – больје да нисмо.

- Зашто, бре? Отац вам је дао.

- Ех! Они ... Мислим на браћу ... Они кажу да ми наш мираз вратимо њима.

- Немогуће.

Лоза се горко осмехну и рече:

- Ја и дада Деса 'оћемо да вратимо, а Боса, и да 'оће, не може.

- Зашто?

- Продала је своју њиву и купила плац за кућу ... Море, има још нешто. Траже да им и ти даш по једну њиву.

- Е?

- Да. То је, кажу, услов да и они гледају мајку ...

...

Јован је пристао да дâ браћи по једну њиву. „Само да не брукају кућу Павловића“, говорио је. Али, пошто браћа никако да се одлуче која су та „два парчета земље“, све је остало како је и било: они су користили целокупну Дисову имовину.

У јесен 1983. године Јован замоли браћу да насеку дрва за огрев. „Да се мати не смрзне“, говорио је Јован.

И дододи се ово: Милетови унуци исекли су греде за себе, а лисковине за Миљу!

Јован је био запрепашћен. Мислио је: „Отац ми је говорио да треба најмање сто година да порасте једна храстова греда. Није дозвољавао да се секу греде. „Да није било греда у Градишту, не би било ни ове куће“, опомињао је. Али, он је умро, греде су остале незаштићене. Завршиле су на стоваришту за дрва. А Лоза и Јован кршили су гране и њима пунили материну пећ.

...

60. Растанак с мајком

Кад је престало дисање на Миљиним грудима, на којима је она доила осморо деце, Јован је то доживео са тугом и олакшањем и речима: „Одмори, мајко ...“

Кад умре мајка

*Кад умре мајка,
је ћусе се претвори њено млеко,
а она оуседалеско, ддалеско.*

*Кад умре мајка,
њена се будај у лек претвори,
а горгос пружају алог претвори,*

*Кад умре мајка,
нјуби се најсмирнија лука,
чврше ти најсекија рука.*

*Кад умре мајка,
попадије горе, посиве давије,
не чују се речи: „Хако си ми, симе?“*

*Кад умре мајка,
нова бора дзре ти лице,
не чују се виш: „Тубај ми сина, Богородице!“*

*Кад умре мајка,
през кутај виш не чека сиха,
на дубару кутежска тије хрнха.*

*Кад умре мајка,
су куте идеш пратих руку,
а челим тисам дамари шуку.*

*Кад умре мајка,
секане бите дубоки, у длу,
а мајку видиш само у слу.*

*Кад умре мајка,
роди сестрости,
бескрајно дуго.*

61. Владанов одлазак у војску

Пошто је на мојим вратима била црнина са ликом мајке Милье, испраћај Владанов у војску био је више него тужан.

На растанку, отац Јован извади из унутрашњег џепа брош са ликом Карађорђа и рече сину Владану:

- Сине ... Ову амајлију је прадеда дао твом деди Диси. Са њом је Дис ишао у рат и она га је вратила кући. Ево ти је. Чувај је и – врати је у овај дом.

Отац и син се загрлише. Очи им се овлажише.

...

Син Владан је већ био на изласку из села, а Јован је говорио сестри Лози: - Сејо ... Мој син оде у неки Забок. То је негде у Хрватској. А његови другови, за које је он неко, отишли су на одслужење војног рока – чак у Ниш. Њихови родитељи, моји душмани ...

Јован се расплака. Сестра Лоза га је тешила: - Не брини, Јово. Он је паметан, јак и леп ... Он ће да се врне. Даће Бог!

...

62. Очев мач

На мом зиду, изнад кауча на коме Јован одмарал, налази се мач, који је Владиславу Павловићу уручио лично краљ Петар I Карађорђевић. Тада мач се види и на фотографији Владислава Павловића. Тада мач само два пута је склањан са тог зида: кад су Бугари окупирали Србију и када су ме мајстори обнављали.

Памти Јован очево причање о томе како је са тим мачем учествовао на видовданском паради у Сарајеву.

Инспирисан тим мачем, Јован Павловић написа песму „Очев мач“. Један његов ученик, талентовани рецитатор, победио је на општинском такмичењу, а на републичкој смотри одушевио Драгу Јонаш, која се заинтересовала ко је аутор песме „Очев мач“.

О томе је размишљао учитељ Јован, који се и даље питао где је тај Забок, у који је отпутовао његов син Владан.

Иако је Владанова мајка поступила сурово према детету које је родила, Јован никада није прозборио ништа лоше о њој. Он чак није знао шта Владан осећа према њој. Ипак, можда је у књизи свога оца прочитао: „Није родитељ онај ко рди, него је родитељ онај који очува.“ Јован је био Владанов и отац и мајка.

...

63. Пожар

Док је Јова био одсутан од куће, на мом крову изби пожар. Као да ми се запалила глава! Не знам како се то догодило, али још памтим речи које су допирале из комшилука: „Дабогда изгорела до темеља!“

Срећом изгорео је само кров. Јован је позвао мајсторе који су кров обновили.

...

64. Подрум

У њему је било свега што треба једној домаћинској кући: каце, бурад, ковчег, котлови, Мильин ковчег ... Чак и колевка, у којој је Мильа љуљала своју чељад. А онда се догодила она пљачка, после које је у подруму остала само колевка, коју је Мильа звала љуљка.

А онда се појавила – вода. Она има чудесну моћ: иако нема ноге, она се пење уза зидове. Тако је из подрума допирала мемла, све док Јован није открио њен узрок: капавица са комшијине зграде, која од зида са западне стране једва да је била на један метар.

Јован је купио цемент и песак и позвао мајстора, који је заштитио мој темељ. Мени је онда лакнуло.

...

Али, онда су се у подруму настанили мишеви, а у темеље су продирали мрави. Кад је Јован то приметио, мишеве потамани

отровом, па и мравима рече: „Ви сте намерни да ми срушите кућу, као што су то урадили термити у роману „Сто година самоће“. Е, неће моћи! ...“

...

65. Димњаци

Од јесени па све до раног пролећа посматрам димњаке на сеоским домовима. Кад је хладно, из њих куља дим ка небу и улива се у облаке.

Али, један по један, димњаци престају да се пуше. У Ранчинцима нема дима ни на једном димњаку. Ни на Голубовским димњацима. У Ђорговцима димњаци се преполовише. А тамо где су некд били Ристинци нема више ни куће. Само се назире по неки камен темељац. У Шондиној Бари чур се извија само из једног димњака.

То значи да огњишта у нашем селу гасну. Жалосно!

...

66. Црква Свети Пантелеј

Са мог брежуљка види се сеоска црква. Мала, али са лепим погледом на село Радошево и околину.

Од Диса сам чула да се та црква налазила у шуми, а кад су Турци најзад отишли, њу је Дисов предак Павле пренео на данашње место.

После објаве „борбе против Бога“, та црква је занемарена. Забрањено је народу да се окупља око ње уочи празника светог Пантелејмона.

Испод храста поред цркве пландовале су Ђорговске овце. Жене су кришом копале уму иза цркве, за коју су знале да је добра за прање, не само платна него и главе, то јест сплитове косе.

...

А онда се учитељ Јован усудио да ту цркву обнови. Измолио

је новчану помоћ од владике нишког Иринеја, нашао два млада мајстора (Срђана и Славишу Митровића) и – они су обновили цркву. Захваљујући Заги Љубиној (рођеној у селу, а сада са местом боравка у Београду), поред цркве је одјекнуло и звоно. Ехо је прешао Орловац, Царину, Луку, па преко Радошева све до села Сливорника.

То је био позив да се верници поново окупе око цркве Свети Пантелеј.

Дошао је и поп Чеја.

Било је вече. Свеће су осветлиле унутрашњост цркве, иконе, разне дарове и мермерну плочу, на којој пише:

„Ова црквица,

Божјом добротом

Плени сва срца.“

У потпису на плочи је био учитељ Јован.

...

Том приликом поп Чеја је обавестио да свако, ко није крштен, може то да обави у овој цркви. Крштења су била занимљива и по томе што су се истовремено крстили и родитељи и деца.

После крштења одјекнула је фрула и заиграло оро.

Била је то Божја ноћ.

Сутрадан је славила свака кућа, а насред села било је големо коло, аoko њега старији сељани, међу којима је било и оних који су одавно отишли из села.

Учитељ Јован је уживао два дана.

Овај догађај је, некако, одјекнуо чак до Београда, до зграде Телевизије, у којој је један од уредника био Љубисав Алексић, који је пре тога, на Бадњи дан, снимио репортажу о сечи бадњака, и то баш у селу Радошеву.

Наравно, посредник је био учитељ Јован.

67. Тв посета

- Павловић! ... Учитељ Павловић! ...

То је био глас једне лепе жене, који се чуо са улаза у двориште Павловића.

Јован се појави на прагу куће. Изненађен ненајављеном посетом ове жене, он се огласи:

- Да, ја сам. Изволите.

- Ја сам Драгана Сотировски, сарадник РТС из Ниша.

Слободно?

- Да, наравно.

- Са том новинарком била су и два њена сарадника.

После поздрава, Јован упита:

- Кome да захвалим за ову посету?

- Љубисаву Алексићу, уреднику емисије „Траг“. А има и чему: Вуковој награди ... Да видимо Вашу диплому.

- Уђите ... Извините за овај неред у мом дому. Овде нема женске руке.

- Али, како видим, има занимљивих портрета. Ово су, вероватно, Ваши преци?

- Да. Деда Стојан, отац Владислав, мајка Мильја, брат Воја ...

- Наравно, ту су и Ваше фотографије ...

- Па ... Ево ме кад сам имао тридесет година, па четрдесет година, па педесет ...

- И, наравно, диплома „Вук Караџић“. У образложењу за доделу ове награде пише: „Јован Павловић, лужнички учитељ, радећи о свом руху, савлађујући равнодушност бирократизованих локалних снага, без слуха за вредности народне ризнице, приказао нам је ризницу народног блага свог завичаја.“

Шта на то можете да кажете?

- Знате, ја мислим да је сваки човек дужник свога завичаја. Ја се свом завичају, својој Лужници, одужујем тако што се трудим да њено народно благо сачувам за будућа поколења ...

- Док су гости пили кафу на тераси дома Павловића, новинарка Сотировски је гледала ка брду са источне стране села. Она упита:

- Оно је, вероватно, Градиште?
- Да.
- Зашто се тако зове?
- Зато што је на његовом брду била средњовековна грађевина.

- Како се зна да је баш средњовековна?

- Кад сам био средњошколац, овде су дошли неки археолози.

Ја сам их одвео на врх Градишта. Они су узели узорке из темеља и однели.

После сам од њих сазнао да је то утврђење највероватније из дванаестог века.

- Охо! Па, па то му дође још из времена Светога Саве.

- И наша црвица, мала богомольја, је такође стара; вероватно најстарија у Лужници ...

Одгледала сам како су учитељ Јован и телевизијска екипа отишли ка цркви Свети Пантелеј ...

...

На растанку учитељ Јован поклони по примерак своје књиге „Лужничко народно благо“ својим гостима.

...

68. Бунар

У дну дворишта Павловића је бунар. Ко зна колико стар. Дис је причао како му је деда Мана причао да је тај бунар сведок две трагичне судбине. Ипак, Мильја је из њега вадила воду и користила за мешење хлеба и кување јела.

Али, после деобе, Милетови потомци су саградили шталу за краве и клозет. Дабоме, вода из бунара више није била употребљива.

Срећом, уђитељ Јован је учествовао у акцији за довођење воде са Врела Лужнице у сеоске домове. Али, кад вода у базену нестане, Јован је опет вадио воду из бунара. Жућкаста од балеге и фекалија, она није била за пиће, али је добродошла за заливање баште.

Јован је с посебном пажњом заливао цвеће, успомене од мајке Милье. Ипак, то цвеће, једно по једно, венуло је. Најжалије му је било кад је увенуо лијандар, који је он, на молбу своје мајке, сваке јесени уносио у подрум, а сваког пролећа износио пред кућу.

А јоргован и шимшир нису се дали зубу времена. Јован их је миловао руком, имајући осећај као да тако милује материну косу.

А поред бунара трајала је и јабука колачара, врло стара и посебна, јер такве у селу није било. Кад сазре њени плодови, Јован их је брао и ређао на креденцу у својој соби, по којој се ширио њихов мирис.

...

69. Одлазак сестара

Оне су биле: три тела – једна душа. Памтим: њихово одрастање; њихово девојаштво; њихове удаје; њихове доласке у родни дом; њихов плач за родитељима ...

Обожавале су оца. Поштовале су мајку. Радовале се браћи. Посебно су бринуле о Јовином сину Владану; волеле су га као своје дете. Тако их је власпитала мајка Мильја. Она је говорила: „Роди, брале, ил' да родим.“

Јован је такође волео своје сестре и њихову децу: Десину Ћерку Светлану, Босиног сина Драгана и Лозине Ћерке Гоцу и Ану.

...

Јован је подесио свој телефон тако да се чује и онај ко га зове преко телефона. Једног летњег дана телефон се огласи. Јован диже слушалицу. – Брале! – препознах Лозин глас. – Умрла је дада – Деса.

- Кад? – упита Јован.

- Јутрос. Са'рана је јутре.

- Долазим.

Он је знао да га је, кад је био мали, чувала сестра Деса. Знао је и њен тегобан живот. Зато прозбори: „Спасила се ...“

...

У јесен исте године Јовану у посету дође Лоза. Као и увек, није долазила празних руку.

- Добро јутро, брале! – назва она.

- Добро ми дошла, сејо! – узврати Јова.

- Како си?

- Па, шта да ти кажем? ... Самоћа ме убија ... А ти?

- Мене море бриге. Ете, додала се још једна брига.

- Која?

- Болна нам је Боса.

- Е? Она је стамена и чврста као дрен.

- Али ... вене.

- Од чега?

- Доктор каже ... Не могу да ти кажем.

- Па ... да идем, да видим ...

- Има да видиш жуту боју ...

...

Сазнавши да је њен лекар Јовановић, Јован се намршти и промрмља: „Он је лечио мог покојног оца. Његов „лек“ помаже да се умре ... Не! Ја ћу да водим сестру Босу код другог лекара. Ако треба, и у Београд ... „

...

Испоставило се да је лекар Јовановић баралгином само стишавао бол у Босиној утроби, све док се тај бол није проширио

на цело тело.

Јованов пријатељ, доктор Николић, специјалиста за канцер, установио је да је Боса подуже боловала од рака. „Није то први пут да нам из те Барушнице шаљу живе лешеве!“ – рекао је тај специјалиста. „Барушнички лекари као да не знају да је боље спречити него лечити. Свака благовремена болест излечива је ...“

...

Туга за сестром одразила се и на Лозино здравље. И она је побољевала. И њој су лекари „помогли“ да оде својим сестрама.

- Ујко, - јави Ана преко телефона. – Мама заврши! ...

Јовану је тешко пао одлазак његових сестара. То је и рекао:

- Е, сеје моје! Много ми недостајете ... Ко ће мене да оплаче кад ја умрем? ...

...

70. Војнико писмо

„Драги тата! Добио сам твоје писмо у коме ми јављаш да је умрла тетка Лоза. Жао ми је. Ја не знам шта је то мама, али знам колико је Ана била привржена својој мајци. Изрази јој моје саучешће. Нека на мајчином гробу запали свећу у моје име.

А како си ти? Како твоје здравље? Немој од мене да кријеш. Јер, зна се: сваки бол се лакше подноси кад се са неким подели. Са мном можеш да делиш све. И ја са тобом, јер другога немам.

И овде, у овој вукоједини, ја сам усамљен и као роб. Из ове касарне излазака нема. Кад нема занимања, забава нам је сакупљање сувог лишћа.

Ипак, имам једну занимљиву новост за тебе. Мој старешина је читao у „Политици“ да је „Вукову награду“ добио и „неки учитељ Павловић“, како он то рече.

Кад је сазнао да сам ја твој син, он ме удостоји једном пажњом, па и разговором, али насамо. Од њега сам сазнао да у мојој карактеристици, коју су написали они пуравелници у Барушници, пише све о мом деди, о теби, па и о мени.

Надам се да те ово неће наsecirati.

На крају, да ти напишем да сам скоро сањао бабу Мильу како ме нуди да једем и како ме љуби по глави.

Моје глава је сада ошишана до голе коже. Личи на дедину главу, са оне фотографије на којој сте ти и он, на неколико дана пре његовог одласка.

Срдачан војнички поздрав! Син Владан.“

...

Јован пољуби писмо, одложи га на сто, горко се осмехну и сам за себе прозбори: „Боже, чувај ми сина ... А пуравелници нека и даље једу говна. Због мене, пљују и по моме сину ... Али, могу само да га mrзе. Он је најбољи ђак. Победио је на многим такмичењима. Победиће боравак и у тој загорској вукојебини ...“

Сећам се ... За време једне екскурзије, после посете Кумровцу, у Загребу сам на трафици потражио „Политику“. Продавац ме погледа намргођено, даде ми новине и – опсова ми „мајку српску“ ... Нема ту братства и јединства! ... Ипак, написаћу сину једно утешно писмо. Никада му нисам рекао истину о његовој мајци. Нисам могао. А једном ћу морати. Можда баш у следећем писму. Ваљда ће ме разумети ...“

...

71. Писмо сину

Драги сине! Добио сам твоје писмо. Све см разумео; чак и оно „између редова“. Пренео сам Ани твоје саучешће. Расплакала се.

Ја сам добро. Не бринем више о свом здрављу. Што ће бити – биће, што би рекли Италијани.

Жао ми је што си тамо као роб. И ја сам се тако осећао док сам био у униформи. Стално сам мислио на тебе, напуштеног.

Никада ти ништа нисам говорио о оној која те родила. Нисам могао, јер сам се бојао да ти не повредим младу душу. И сада не могу да ти напишем истину о њој. Превише је ружна.

Но, ја не жалим што сам најбоље године посветио теби. Ти си био најбољи у свему: и у учењу, и у спорту, па и међу девојчицама. Поносан сам на тебе.

ISBN 978-86-85425-45-5